

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ АДВОКАТІВ УКРАЇНИ
КОМІТЕТ З ПИТАНЬ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА
ТА КІБЕРБЕЗПЕКИ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ. ОБШУК

ЧАСТИНА 1

ПОСІБНИК ДЛЯ АДВОКАТІВ

 Factor.Media

Київ-2020

УДК 343.141
Л64

Колектив авторів:

Литвинчук О. І. — адвокат, керуючий адвокатським бюро «Олександр Литвинчук та партнери», кандидат юридичних наук, доцент, член Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності
Сорока М. С. — адвокат, голова Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності
Колесников І. В. — адвокат, секретар Ради адвокатів України, заступник голови Комітету НААУ з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності
Панченко О. Г. — адвокат, перший віцепрезидент адвокатського об'єднання «Адвокати України», викладач Київського університету права НАН України, член Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності
Сидоренко С. О. — адвокат, член Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності
Худяков А. Г. — адвокат, керуючий партнер адвокатського об'єднання «Анатолій Худяков та партнери», член Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності
Рибін В. В. — адвокат, член Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності
Головіна О. О. — адвокат, член Комітету з питань електронного судочинства та кібербезпеки адвокатської діяльності

Рецензенти:

Біленчук Петро Дмитрович — професор кафедри кримінального права та процесу Київського університету права Національної академії наук України, кандидат юридичних наук, доцент
Козьяков Ігор Миколайович — доктор юридичних наук, професор, начальник відділу розробки та впровадження інноваційних методик організації роботи та управління в органах прокуратури НДІ Національної академії прокуратури України

Литвинчук О. І.

Л64 Електронні докази. Обшук. Частина 1 / О. І. Литвинчук, М. С. Сорока, І. В. Колесников та ін. Х. : Фактор, 2020. 80 с.
ISBN 978-966-180-740-1

Розглянуто процесуальні та тактичні особливості проведення обшуку. Розкрито мету, завдання, правові та фактичні підстави, порядок проведення та фіксації зазначеної слідчої (розшукової) дії. Визначено порядок дій адвоката щодо захисту прав та свобод осіб, які знаходяться в приміщенні, де здійснюється обшук. Проаналізовано порядок копіювання електронної інформації та вилучення її носіїв під час проведення обшуку.

Розраховано для адвокатів, осіб, які проходять стажування для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, а також здобувачів ступеня вищої освіти, наукових та науково-педагогічних працівників вищих юридичних навчальних закладів.

УДК 343.141

ISBN 978-966-180-740-1

© Литвинчук О. І., 2020

© ТОВ «Видавничий будинок «Фактор», 2020

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ	5
1.1. Поняття, мета та завдання обшуку як слідчої (розшукової) дії.....	5
1.2. Класифікація обшуків	6
1.3. Правові та фактичні підстави проведення обшуку.....	9
РОЗДІЛ 2. ІНІЦІУВАННЯ СЛІДЧИМ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ.....	12
2.1. Підготовка слідчим, прокурором клопотання до слідчого судді про надання дозволу на проведення обшуку	12
2.2. Порядок отримання слідчим, прокурором ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук.....	15
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ	19
РОЗДІЛ 4. УЧАСНИКИ ОБШУКУ	25
РОЗДІЛ 5. АЛГОРИТМ ДІЙ АДВОКАТА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ	29
5.1. Дії адвоката на попередній стадії обшуку	29
5.2. Дії адвоката під час загального огляду слідчим обшукуваного об'єкта	36
5.3. Дії адвоката в ході безпосередніх пошукових заходів	40

5.4. Копіювання електронної інформації та вилучення її носіїв під час проведення обшуку	45
5.5. Алгоритм дій адвоката під час фіксації результатів обшуку.....	54
РОЗДІЛ 6. ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ	59
6.1. Проведення обшуку в житлі чи іншому володінні адвоката	59
6.2. Проведення обшуку жилого чи службового приміщення народного депутата України	66
6.3. Проведення обшуку робочого місця нотаріуса (нотаріальної контори)	68
ДОДАТОК	
Зразок зауважень адвоката до протоколу обшуку (з переліком найбільш поширених порушень вимог законодавства)	69
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА ПІДСТАВИ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

1.1. Поняття, мета та завдання обшуку як слідчої (розшукової) дії

Чинним Кримінальним процесуальним кодексом України (далі — КПК України) не визначено поняття обшуку. У ч. 1 ст. 234 КПК України лише зазначено мету цієї слідчої розшукової дії, а саме:

- виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення;
- відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення;
- встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

У науковій літературі обшук визначається як слідча (розшукова) дія, змістом якої є примусове обстеження приміщень і споруд, ділянок місцевості або окремих громадян із метою знаходження й вилучення речей і документів, що мають значення для кримінального провадження, виявлення розшукуваних осіб, трупів, тварин, речей і предметів, вилучених законом з обігу, а також пошук грошей і майна для забезпечення відшкодування заповдіяних збитків і з метою можливої конфіскації¹.

Обшук має схожі риси з оглядом, проте суттєво відрізняється від нього. Схожість обумовлюється спільністю низки завдань цих слідчих (розшукових) дій — це пошук і вилучення об'єктів, які мають значення для кримінального провадження (речових доказів, документів). Разом із тим обшук, на відміну від огляду, має примусовий характер, який проявляється в тому, що обстеження житла чи іншого володіння особи, а також особистий обшук можуть проводитися без згоди обшукуваної особи, всупереч її волі та з втручанням у сферу

¹ Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.]; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Марярової; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. С. 325.

її особистих інтересів. Під час обшуку слідчий має право відкривати замкнені приміщення, сховища й речі, якщо особа, присутня під час обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності особи, яка володіє житлом чи іншим володінням, або іншої присутньої особи (п. 6 ст. 236 КПК України). Слідчий має право заборонити особам, які перебувають у місці проведення обшуку, до його закінчення залишати місце обшуку (виходити з приміщення) та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку (ч. 3 ст. 236 КПК України).

Обшук проводиться слідчим для вирішення таких завдань:

- відшукання і вилучення речових доказів, документів, що мають доказове значення;
- виявлення розшукуваної особи, а також матеріалів, що її характеризують і можуть полегшити розшук;
- виявлення майна, що забезпечує відшкодування збитків і можливість конфіскацію, а також вилучення речей і документів, заборонених до обігу.

Під час обшуку можуть вирішуватися всі зазначені завдання або деякі з них.

1.2. Класифікація обшуків

Класифікація обшуків має не тільки теоретичне, а й практичне значення, оскільки від виду обшуку залежить процесуальний порядок його проведення, а отже, й тактика захисту.

Залежно від характеру обшукуваних об'єктів кримінальне процесуальне законодавство розрізняє: обшук житла особи, обшук іншого володіння особи та безпосередньо обшук особи (особистий обшук).

Відповідно до ч. 2 ст. 233 КПК України під «житлом особи» розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом.

Разом із тим згідно з вимогами ст. 17 Закону України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики

Європейського суду з прав людини» судам необхідно враховувати, що відповідно до практики Європейського суду з прав людини поняття «житло» у п. 1 ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод охоплює не лише житло фізичних осіб. Воно може поширюватися на офісні приміщення, які належать фізичним особам, а також офіси юридичних осіб, їх філій та інші приміщення.

Обшук у житлі передбачає примусове обстеження всього приміщення, яким володіє фізична або юридична особа. Обшуки в житлових, службових і підсобних приміщеннях складаються з обстеження окремих частин і вузлів будівлі та обстеження внутрішньої обстановки: меблів та інших рухомих предметів.

Під іншим володінням особи згідно з ч. 2 ст. 233 КПК України розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

Обшук земельних ділянок здійснюється у тих випадках, коли одержані відомості про переховування певних об'єктів, що мають значення для кримінального провадження, на ділянці місцевості, яка знаходиться у власності (володінні) певної особи. Відшукувані об'єкти можуть бути закопані у землю, приховані у дуплах дерев, під камінням тощо. Для обстеження водоймища, яке знаходиться на обшукуваній ділянці, використовуються спеціальні засоби, залучаються водолази.

Проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи здійснюється лише на підставі ухвали слідчого судді, крім випадків, установлених ч. 3 ст. 233 КПК України. Так, слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із:

- врятуванням життя людей та майна;
- безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Перелік випадків проведення обшуку без ухвали слідчого судді є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає (*більш докладно про підстави та порядок проведення обшуку без ухвали слідчого судді див. у розділі 3 посібника*).

Обшук особи проводиться згідно зі ст. 208, 223, 234, 236 КПК України. Обшук особи (який є складовою частиною обшуку в житлі чи іншому володінні особи) може бути проведений за рішенням слідчого або прокурора, якщо є достатні підстави вважати, що особи, які

перебувають у цьому житлі чи іншому володінні, переховують на собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 5 ст. 236 КПК України). Отримання окремої ухвали слідчого судді на проведення особистого обшуку не потрібно.

Обшук особи (без отримання ухвали слідчого судді) також проводиться при затриманні особи, яка підозрюється у вчиненні злочину, уповноваженими службовими особами, якщо є достатні підстави вважати, що затриманий має при собі зброю або інші предмети, що становлять загрозу для оточуючих, чи намагається звільнитися від доказів, що викривають його чи інших осіб у вчиненні злочину. Обшук особи може бути здійснений лише особою однієї статі із обшукуваним у присутності понятих тієї ж статі.

При обшуку особи примусово обстежується її тіло, одяг, взуття, речі і предмети, що перебувають при ній у послідовності згори донизу, з дотриманням правил безпеки. За потреби особистий обшук може бути здійснений у присутності лікаря (для обстеження волосся, природних отворів тощо).

Залежно від того, чи обшукувався раніше даний об'єкт, обшук може бути первинним, повторним і додатковим.

Первинним є той обшук, коли певний об'єкт обшукується в кримінальному провадженні вперше.

Повторний обшук одного об'єкта здійснюється, коли:

- первинний обшук проводився в несприятливих умовах;
- первинний обшук проводився без необхідного спорядження і науково-технічних засобів або у зв'язку з терміновістю без залучення потрібних фахівців і достатньої кількості учасників;
- є підстави вважати, що при первинному обшуку залишилися необстеженими або недостатньо ретельно обстежені окремі об'єкти;
- виникла необхідність відшукання тих предметів, якими не цікавилися при первинному обшуку;
- є підстави вважати, що розшукувані предмети, завчасно видалені заінтересованими особами, повернені на колишнє місце;
- є доказова інформація, що на вже обшуканому місці з'явилися раніше відсутні предмети, пов'язані зі злочином¹.

¹ Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій : науково-методичні рекомендації / В. В. Кікінчук, К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова. Харків : ХНУВС, 2018. С. 58—59.

Додатковий обшук проводиться у разі, коли у зв'язку з новими обставинами виникає необхідність обшукати ту частину об'єкта, яка раніше не обстежувалася. Однак необхідно пам'ятати, що згідно зі ст. 235 КПК України ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз, тому для проведення повторного або додаткового обшуку в житлі або іншому володінні особи слідчому або прокурору необхідно отримати нову ухвалу слідчого судді.

За одночасністю обстеження кількох об'єктів обшук може бути одиничним або груповим.

Груповий обшук являє собою комплекс одночасних обшуків, які проводяться в одному кримінальному провадженні, але у різних осіб та в різних місцях і не є однією слідчою (розшуковою) дією. Груповий обшук є тактичною операцією, яка являє собою систему однойменних слідчих (розшукових) дій у межах одного кримінального провадження, об'єднаний одним тактичним завданням.

Одночасність проведення обшуку у кількох учасників позбавляє їх можливості попередити один одного про дії правоохоронців і заховати або знищити предмети і документи, що їх викривають.

Під час розслідування економічних, корупційних злочинів слідчими органами здійснюються групові обшуки, що проводяться в один і той же час на підприємстві (у тому числі складах, офісах, підсобних приміщеннях) та за місцем проживання засновників, керівників, бухгалтерів, в їх гаражах, на дачах тощо, а також інших володіннях тих юридичних та фізичних осіб, які, можливо, пов'язані із підприємством злочинною схемою. Поширеними також є одночасні обшуки в службовому кабінеті, житлі та іншому володінні особи, яка підозрюється в отриманні або наданні неправомірної вигоди.

1.3. Правові та фактичні підстави проведення обшуку

Обшук є слідчою (розшуковою) дією, яка найбільш суттєво обмежує право, передбачене ст. 30 Конституції України, на недоторканість житла чи іншого володіння особи та втручається в особисте та сімейне життя громадянина. Саме тому обшук може проводитися лише

за наявності в кримінальному провадженні встановлених кримінальним процесуальним законодавством підстав.

Підстави для проведення обшуку поділяються на правові (юридичні) та фактичні.

Юридичною підставою для проведення обшуку є ухвала слідчого судді, яка отримана на підставі розгляду клопотання слідчого, погодженого з прокурором або самого прокурора, за винятком випадків, передбачених законом (*про проведення обшуку без ухвали слідчого судді див. у розділі 3 посібника*).

При цьому слід нагадати, що будь-який обшук (у тому числі той, що здійснюється без ухвали слідчого судді) може проводитися тільки після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі — ЄРДР). Винятків з цього правила законом не передбачено. Тому наявність розпочатого кримінального провадження також можна віднести до правових підстав проведення обшуку.

Проведення обшуку без належних юридичних підстав тягне за собою кримінальну відповідальність, передбачену ст. 162 (порушення недоторканності житла) Кримінального кодексу України (далі — КК України).

Відповідно до ч. 2 ст. 223 КПК України фактичними підставами для проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії є наявність достатніх відомостей, що вказують на можливість досягнення її мети.

Як уже зазначалося, метою обшуку є виявлення та фіксація відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також установлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Таким чином, фактичними підставами для проведення цієї слідчої (розшукової) дії є наявність отриманих у кримінальному провадженні відомостей, які дозволяють з високим ступенем ймовірності стверджувати про те, що:

- 1) було вчинено кримінальне правопорушення;
- 2) відшукувані речі і документи мають значення для досудового розслідування;
- 3) відомості, які містяться у відшукуваних речах і документах, можуть бути доказами під час судового розгляду;
- 4) відшукувані речі, документи або особи знаходяться у зазначеному в клопотанні житлі чи іншому володінні особи;

5) за встановлених обставин обшук є найбільш доцільним та ефективним способом відшукування та вилучення речей і документів, які мають значення для досудового розслідування, а також установа місцезнаходження розшукуваних осіб, а також заходом, пропорційним втручанню в особисте і сімейне життя особи.

Саме ці відомості обов'язково повинні бути не тільки зазначені, але й належним чином обґрунтовані в клопотанні слідчого чи прокурора про дозвіл на обшук із зазначенням джерел таких даних.

Відомості, які є підставами до проведення обшуку, можуть міститися в протоколах слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших документах, отриманих в установленій законом спосіб під час розслідування кримінального провадження.

РОЗДІЛ 2

ІНІЦІЮВАННЯ СЛІДЧИМ ПИТАННЯ ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

2.1. Підготовка слідчим, прокурором клопотання до слідчого судді про надання дозволу на проведення обшуку

Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук постановляється на підставі відповідного клопотання слідчого, погодженого з прокурором, або клопотання самого прокурора.

Клопотання в кримінальному провадженні — це процесуальний документ, в якому сторони кримінального провадження звертаються з офіційним проханням про проведення процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень.

Клопотання складається слідчим у тому випадку, коли здійснення певної процесуальної дії або прийняття процесуального рішення не входить до його повноважень.

Слідчий повинен сумлінно ставитися до процесу підготовки клопотання про надання дозволу на проведення обшуку, належним чином перевірити зміст складеного проекту документа на предмет його законності, обґрунтованості та вмотивованості.

Підготовка зазначеного клопотання на високому рівні пояснюється також положеннями ч. 6 ст. 234 КПК України, де зазначено, що у разі відмови у задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор не має права повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук того самого житла чи іншого володіння особи, якщо у клопотанні не зазначено нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею. Повернення клопотання слідчому або прокурору для усунення недоліків законом не передбачено.

Таким чином, повторне звернення з клопотанням до слідчого судді може відбуватися тільки за наявності отримання нових відомостей,

появи інших обставин, що додатково обґрунтовують наявність підстав для проведення обшуку.

Обов'язковою вимогою до змісту клопотання про надання дозволу на проведення обшуку є його обґрунтованість. У клопотанні повинні бути викладені всі обставини, які є підставами для постановлення слідчим суддею ухвали про надання дозволу на проведення обшуку. У необхідних випадках наводяться мотиви застосування відповідних правових норм. Вимога обґрунтованості також визначається як відповідність висновків, викладених у клопотанні, фактичним обставинам, які встановлені під час досудового розслідування.

Обґрунтованим клопотання може бути визнане за таких умов:

- 1) обставини, необхідні для прийняття рішення про проведення обшуку, встановлені з достатньою повнотою;
- 2) відомості, які зібрані під час досудового розслідування та на яких ґрунтується клопотання, повинні бути достовірними;
- 3) висновки, що містяться у клопотанні, повинні впливати з наявних відомостей і не суперечити їм.

Слідчий у тексті клопотання не вправі використовувати і посилатися на фактичні дані, що отримані з джерел, не передбачені законом; фактичні дані, джерело яких не відоме, або на дані, отримані з порушенням передбаченого законом порядку їх збирання і фіксації.

Невід'ємною властивістю будь-якого процесуального рішення є також вмотивованість. Вимога вмотивованості стосується й клопотання слідчого або прокурора, адже в ньому повинні бути наведені мотиви для прийняття відповідного рішення слідчим суддею на підставі розгляду клопотання.

Відсутність мотивації у клопотанні слідчого або прокурора є підставою для відмови у його задоволенні слідчим суддею, оскільки на підставі такого клопотання неможливо постановити вмотивовану ухвалу про надання дозволу на обшук. Відповідно до ч. 4 ст. 370 КПК України вмотивованим є судове рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення.

Таким чином, можна зробити висновок, що вмотивованість клопотання про надання дозволу на проведення обшуку являє собою зазначення у ньому системи доводів, аргументів, міркувань фактичного, логічного і правового характеру, що приводять до висновків про наявність в кримінальному провадженні фактичних підстав для обшуку в певному житлі чи іншому володінні особи.

КПК України не встановлює правил щодо структури клопотання, проте, подібно до постанови слідчого, прокурора, воно складається із трьох основних частин: вступної, мотивувальної та прохальної (на відміну від резолютивної у постанові).

У вступній частині зазначається:

- назва суду, слідчому судді якого подається клопотання;
- назва клопотання (клопотання про надання дозволу на проведення обшуку);
- місце та дата складання клопотання;
- прізвище, ім'я, по батькові, посада особи, яка склала клопотання;
- номер кримінального провадження та дата його реєстрації в ЄРДР;
- кваліфікація кримінального правопорушення.

У мотивувальній частині (розпочинається зі слова «Встановив») зазначається:

- короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання;
- права кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- фактичні підстави для проведення обшуку;
- житло чи інше володіння особи або частина житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;
- особа, якій належить житло чи інше володіння, та особа, у фактичному володінні якої воно знаходиться;
- індивідуальні або родові ознаки речей, документів, іншого майна або осіб, яких планується відшукати, а також їхній зв'язок із вчиненим кримінальним правопорушенням;
- обґрунтування того, що доступ до речей, документів або відомостей, які можуть у них міститися, неможливо отримати органом досудового розслідування у добровільному порядку шляхом витребування речей, документів, відомостей відповідно до ч. 2 ст. 93 КПК України або за допомогою інших слідчих (розшукових) дій, передбачених цим Кодексом, а доступ до осіб, яких планується відшукати, — за допомогою інших слідчих (розшукових) дій, передбачених цим Кодексом. Зазначена вимога не поширюється на випадки проведення обшуку з метою відшукування зняряддя кримінального правопорушення, предметів і документів, вилучених з обігу.

Прохальна частина (розпочинається зі слова «Прошу») повинна містити безпосередньо прохання про надання дозволу про проведення обшуку із зазначенням:

- посад, прізвищ та ініціалів слідчих, яким пропонується надати дозвіл на обшук (якщо це прямо не зазначено в ухвалі слідчого судді, не дозволяється доручати проведення обшуку слідчим, не зазначеним в ухвалі);

- назви житла чи іншого володіння фізичної чи юридичної особи, де планується проведення обшуку (будинок, квартира, транспортний засіб, гараж, земельна ділянка, офісне приміщення, кабінет тощо);

- фактичної адреси цього житла чи іншого володіння особи;

- власника та/або володільця житла чи іншого володіння особи;

- перелік речей, документів або осіб, яких необхідно розшукати та вилучити із зазначенням їх індивідуальних або родових ознак.

До клопотання додаються оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Клопотання виготовляється на бланку органу досудового розслідування, підписується слідчим, який його склав, а також прокурором, який погодив зазначене клопотання, із зазначенням дати погодження.

Клопотання про надання дозволу на проведення обшуку складається в трьох примірниках. Оригінал клопотання разом із додатками надається до суду, копії — долучаються до матеріалів кримінального провадження та наглядового провадження прокурора.

2.2. Порядок отримання слідчим, прокурором ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук

Клопотання слідчого про надання дозволу на проведення обшуку обов'язково погоджується з прокурором, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування в певному кримінальному провадженні (процесуальним керівником).

Клопотання, яке не погоджено з прокурором, слідчим суддею не розглядається.

За загальним правилом клопотання про обшук розглядається слідчим суддею місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Разом із цим слідчі судді Вищого антикорупційного суду здійснюють судовий контроль за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду відповідно до ч. 1 ст. 33¹ КПК України, тобто провадженнях стосовно корупційних злочинів, передбачених у примітці ст. 45 КК України, ст. 206², 209, 211, 366¹ КК України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пп. 1 — 3 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Корупційними злочинами вважаються злочини, передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені ст. 210, 354, 364, 364¹, 365², 366¹, 368 — 369² КК України.

За умов, зазначених вище, клопотання про проведення обшуку подається до Вищого антикорупційного суду.

Важливо, що за наявності вищезазначених умов до Вищого антикорупційного суду повинні звертатися не тільки детективи Національного антикорупційного бюро, а й слідчі всіх інших слідчих органів (СБУ, Національної поліції, ДБР), які розслідують корупційний злочин, передбачений ст. 45 КК України, якщо наявна хоча б одна з умов, передбачених пп. 1 — 3 ч. 5 ст. 216 КПК України.

Цю обставину іноді ігнорують правоохоронці, які вважають, що Вищий антикорупційний суд створений тільки для звернення до нього детективів Національного антикорупційного бюро та прокурорів Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Звернення до місцевого загального суду за наявності умов, зазначених у ч. 1 ст. 33¹ КПК України, є незаконним.

Відповідно до ч. 4 ст. 234 КПК клопотання про обшук розглядається в суді в день його надходження. Початок перебігу строку розгляду розпочинається з моменту реєстрації відповідного клопотання в канцелярії суду, про що на клопотанні проставляється штамп із зазначенням дати надходження цього документа до суду.

Закон не містить винятків із цього правила й не передбачає підстав, з яких клопотання про надання дозволу на проведення обшуку могло б бути розглянуте в інший день після дня його надходження до суду.

У зв'язку з цим реєстрацію таких клопотань апарат суду повинен здійснювати негайно й невідкладно передавати на розгляд в порядку автоматичного розподілу відповідному слідчому судді. На слідчого суддю це покладає обов'язок одразу ж і невідкладно розглянути таке клопотання¹.

Законодавчою вимогою щодо розгляду клопотання про обшук є вимога про те, що таке клопотання розглядається за участю слідчого або прокурора. Неявка слідчого або прокурора є фактично невиконанням цими суб'єктами обов'язку довести обставини, передбачені ч. 5 ст. 234 КПК. Це, у свою чергу, позбавляє слідчого суддю можливості повно та всебічно з'ясувати сукупність обставин, із якими закон пов'язує вирішення питання про надання дозволу на обшук, а отже, є підставою для відмови у задоволенні клопотання про обшук.

Одночасно слід урахувувати, що відповідно до ч. 4 ст. 107 КПК України фіксування за допомогою технічних засобів кримінального провадження під час розгляду питань слідчим суддею, крім вирішення питання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, є обов'язковим.

Є недопустимими докази, отримані під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи, якщо така ухвала винесена слідчим суддею без проведення повної технічної фіксації засідання (п. 4 ч. 3 ст. 87 КПК України).

Незважаючи на вищезазначені вимоги закону, у судовій практиці можна натрапити на поодинокі випадки, коли рішення про проведення обшуку слідчим суддею приймається без участі слідчого або прокурора

¹ Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи / Підготовлено заступником Голови ВССУ Кравченком С. І. та начальником управління правової роботи апарату ВССУ Бабанли Р. Ш., обговорено та схвалено на нараді суддів судової палати у кримінальних справах 21 травня 2014 року та на засіданні пленуму ВССУ 17 жовтня 2014 року. URL: zakon.osmark.com.ua/узагальнення-вссу-клопотання-про-про/ (дата звернення: 13.04.2020).

(на підставі їх заяви про розгляд без їх присутності) та без проведення технічної фіксації судового засідання, що повинно бути використано стороною захисту для доведення факту незаконного проведення слідчої (розшукової) дії.

У разі відмови у задоволенні клопотання про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи слідчий, прокурор не має права повторно звертатися до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на обшук того самого житла чи іншого володіння особи, якщо у клопотанні не зазначені нові обставини, які не розглядалися слідчим суддею. Апеляційне оскарження ухвали про відмову в наданні дозволу на обшук КПК України не передбачено.

У разі задоволення клопотання слідчим суддею постановляється відповідна ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи. У суді виготовляються дві копії ухвали, які чітко позначаються як копії, які надаються слідчому.

РОЗДІЛ 3

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ БЕЗ УХВАЛИ СЛІДЧОГО СУДДІ

Відповідно до ч. 2 ст. 30 Конституції України у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший, установлений законом, порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду та обшуку.

Цю конституційну норму продубльовано в ч. 3 ст. 233 КПК України, де зазначено: *«Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи лише у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину».*

Така процедура цілком відповідає міжнародно-правовим стандартам, оскільки в ч. 2 ст. 8 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод передбачено, що органи державної влади не можуть втручатись у здійснення права на повагу до свого житла, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Отже, відповідно до вищенаведених норм проникати до житла чи іншого володіння особи без її згоди чи судового рішення можна, користуючись вимогою крайньої необхідності та з метою досягнення завдань кримінального провадження, лише у таких випадках:

- 1) для врятування життя людей чи майна;
- 2) у зв'язку з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину.

Ці випадки проведення обшуку в житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді є вичерпними та розширювальному тлумаченню не підлягають.

Ще раз підкреслимо, що обшук є слідчою (розшуковою) дією, яка, навіть за наявності наведених вище невідкладних випадків, може проводитися після внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. При цьому такі випадки повинні бути пов'язані з цим кримінальним правопорушенням. Тобто не можна проводити обшук без ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні, якщо його метою буде отримання доказів, які підтверджують факт вчинення іншого кримінального правопорушення, ніж той, щодо якого здійснюється досудове розслідування.

Адвокатаві, який бере участь під час проведення обшуку без ухвали слідчого судді, необхідно запитати слідчого про те, у межах якого кримінального провадження здійснюється зазначена слідча (розшукова) дія. Пересвідчитися, щоб номер кримінального провадження обов'язково був зазначений у протоколі обшуку. Крім того, у протоколі чітко повинні бути зазначені підстави, передбачені ч. 3 ст. 233 КПК України, які надають право проведення обшуку без ухвали слідчого судді. Під час ознайомлення з матеріалами кримінального провадження наявність повноважень у певного слідчого/прокурора, які здійснювали обшук, необхідно також перевірити відповідно до витягу з ЄРДР, а також постанов про створення групи слідчих (групи прокурорів).

Слід також звернути увагу, що КПК України надає право на проведення невідкладного обшуку лише слідчому та прокурору. Тобто особам, які уповноважені здійснювати досудове розслідування та процесуальне керівництво в кримінальному провадженні, в якому проводиться обшук без ухвали слідчого судді. Таке право не надається працівникам оперативних підрозділів та інших підрозділів правоохоронних органів.

Однією з умов законності проведення обшуку без судового рішення є реальна невідкладність його проведення для досягнення визначеного результату: врятування життя або майна чи затримання особи (осіб), яка підозрюється у вчиненні злочину та яку безпосередньо переслідують. Тобто досягнення такого результату неможливе або малоімовірне, якщо буде втрачено час, необхідний для отримання ухвали слідчого судді.

Врятування життя людей чи майна як невідкладний випадок проведення обшуку полягає в тому, що загроза життю чи здоров'ю повинна

бути реальною та безпосередньою — крики про допомогу, постріли, погрози нападників, пожежа, задимлення будівлі або території тощо.

КПК України не надає поняття «майно», хоча воно постійно зустрічається в Кодексі. Стаття 190 Цивільного кодексу України вказує, що майном як особливим об'єктом вважаються окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки.

Отже, майном, яке необхідне врятувати шляхом невідкладного обшуку, також можуть бути:

— *речові докази*;

— матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення;

— матеріальні об'єкти, які зберегли на собі сліди кримінального правопорушення або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження;

— предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій;

— гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення;

— *гроші, цінності та інші речі, які підлягають спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна*;

— *документи*.

Однак таке врятування майна шляхом обшуку може мати місце, коли слідчий або прокурор зможуть довести, що зі спливом часу, який необхідний для отримання ухвали слідчого судді на проведення обшуку, зазначене майно може бути знищено або пошкоджено.

Реалізація положення закону щодо проникнення до житла чи іншого володіння особи у зв'язку з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, вимагає однозначного розуміння поняття «безпосереднє переслідування». Слід підтримати вчених, які стверджують, що безпосереднє переслідування означає слідування за особою безперервно протягом певного часу, без втрати переслідувачем переслідуваного з поля зору. Не є втратою з поля зору випадки, коли переслідуваний тимчасово ховається у якомусь укритті, у тому числі й у житлі чи іншому володінні особи, але переслідувач знає, що він

там перебуває, а переслідуваний усвідомлює, що переслідування його не закінчилося¹.

Поняття «особа, яка підозрюється у вчиненні злочину», що використовується у ч. 3 ст. 233 КПК України, є ширшим, ніж поняття «підозрюваний», визначення якому надається в ч. 1 ст. 42 КПК України.

Особами, котрі підозрюються у вчиненні злочину (у сенсі ч. 3 ст. 233 КПК України), є як ті особи, яким вручено повідомлення про підозру, так і ті, безпосереднє переслідування яких здійснюється до вручення повідомлення про підозру і навіть до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, наприклад, у випадках, коли особу застали на місці вчинення злочину або безпосередньо після нього.

Фіксація результатів обшуку, проведеного без ухвали слідчого судді, здійснюється за загальними правилами, передбаченими ст. 104 – 107, 236 КПК України (*більш докладно про фіксацію результатів обшуку див. у підрозділі 5.5 посібника*).

Прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після здійснення таких дій звернутися з клопотанням про проведення обшуку до слідчого судді.

Поняття «невідкладно» є оціночним поняттям. Під ним слід розуміти строк, який є найбільш коротким та можливим за певних умов. Як свідчить судова практика, що із відповідним клопотанням слід звертатися не пізніше наступного робочого дня після здійснення обшуку.

Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами ст. 234 КПК України, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для проникнення до житла чи іншого володіння особи без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про обшук або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про обшук, установлені внаслідок такого обшуку докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому ст. 255 КПК України.

Результати аналізу судової практики свідчать про те, що слідчі судді постановляли ухвали про задоволення клопотань цієї категорії виходячи з такого:

¹ Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. — Харків : Фактор, 2013. С. 463–464.

— на момент проникнення до житла чи іншого володіння особи неможливо було отримати в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законом, відповідного дозволу слідчого судді;

— у слідчого були підстави для проникнення до іншого володіння особи без ухвали слідчого судді, оскільки це було зумовлено врятуванням майна, при цьому виявлені в ході обшуку речі мають значення для досудового розслідування, а відомості, які містяться у них, можуть бути доказами під час судового розгляду;

— проникнення до житла було зумовлено необхідністю виявлення та затримання особи або осіб, підозрюваних у вчиненні злочину;

— обшук та вилучення речей до постановлення ухвали слідчого судді були необхідними з метою запобігання їх знищенню¹.

Як уже зазначалося, що ч. 2 ст. 233 КПК України передбачає вичерпний перелік випадків, коли обшук житла чи іншого володіння особи дозволяється проводити без ухвали слідчого судді. Разом із тим чинним кримінальним процесуальним законодавством передбачено такий вид обшуку, як обшук особи (особистий обшук), коли об'єктом обшуку є тіло живої людини, а також одяг і предмети, що знаходяться при ній.

Ухвали слідчого судді на проведення обшуку особи не потрібно, проте КПК України встановлює вичерпний перелік підстав, коли дозволяється його проведення. Такими підставами є:

1) затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину (ч. 3 ст. 208 КПК України);

2) наявність достатніх підстав вважати, що особи, які знаходяться в житлі чи іншому володінні, де здійснюється обшук, переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження (ч. 5 ст. 236 КПК України).

У першому випадку юридичною підставою проведення обшуку буде протокол затримання особи за підозрою у вчиненні злочину.

¹ Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи / Підготовлено заступником Голови ВССУ Кравченком С. І. та начальником управління правової роботи апарату ВССУ Бабанли Р. Ш., обговорено та схвалено на нараді суддів судової палати у кримінальних справах 21 травня 2014 року та на засіданні пленуму ВССУ 17 жовтня 2014 року. URL: zakon.osmark.com.ua/узагальнення-вссу-клопотання-про-про/ (дата звернення: 13.04.2020).

Метою проведення такого обшуку є не тільки досягнення загальної мети цієї слідчої (розшукової) дії, а й виявлення та вилучення в підозрюваного речей, які не дозволяється мати затриманим в Ізоляторі тимчасового тримання (далі – ІТТ) або у слідчому ізоляторі.

Так, відповідно до п. 2.6.1 Правил внутрішнього розпорядку в ізоляторах тимчасового тримання органів внутрішніх справ України, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 02.12.2008 р. № 638, під час обшуку вилучаються: вогнепальна та холодна зброя, колючо-ріжучі предмети, персні, годинники, ордени, медалі та інші металеві предмети й цінності; скляний посуд, спиртні напої, гральні карти, поясні ремені, підтяжки, краватки, шнурки, шарфи; наркотичні, лікарські засоби та предмети медичного призначення, не дозволені медичним працівником для вживання й зберігання в камерах; перець, сіль і продукти харчування понад установлені норми; гроші, облігації, ощадні книжки, акредитиви та інші цінні папери; ключі від замків.

Факт і результати проведення особистого обшуку після затримання фіксуються в окремому протоколі.

У другому випадку юридичною підставою проведення особистого обшуку є наявність ухвали слідчого судді про надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння, де перебувають особи, які обшуковуються.

Обшук особи здійснюється особами тієї самої статі у присутності адвоката, представника на вимогу такої особи. Неявка адвоката, представника для участі у проведенні обшуку особи протягом трьох годин не перешкоджає проведенню обшуку.

Відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України обшук особи здійснюється з обов'язковою участю не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії. Поняті також повинні бути однієї статі із обшукуваною особою.

Хід і результати такого особистого обшуку підлягають обов'язковій фіксації у протоколі обшуку житла чи іншого володіння.

РОЗДІЛ 4

УЧАСНИКИ ОБШУКУ

Виходячи з ролі, яку виконують під час обшуку його учасники, вони поділяються на:

- осіб, які проводять обшук;
- осіб, присутніх під час його проведення.

До першої групи належать:

1) слідчий, у провадженні якого перебуває кримінальне провадження, або якому доручено проведення обшуку старшим слідчої групи, та/або прокурор, який входить до складу групи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні;

2) спеціалісти, запрошені для отримання допомоги з питань, які потребують спеціальних знань.

Слід пам'ятати, що проводити обшук мають лише ті слідчі (детективи НАБУ), яких зазначено у резолютивній частині відповідної ухвали слідчого судді. Доручати проведення обшуку, на підставі п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, працівникам оперативного підрозділу або детективам, яким не надано дозвіл в ухвалі слідчого судді, — забороняється, оскільки слідча (розшукова) дія буде вважатися як така, що проведена неуповноваженим суб'єктом, а отримані докази судом будуть визнані недопустимими.

Касаційний кримінальний суд Верховного Суду у постанові від 29 січня 2019 року у справі № 466/896/17 зазначив, що *«за змістом ч. 1 ст. 236 КПК України виконання ухвали слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи покладається особисто на слідчого чи прокурора і не може бути доручене в порядку п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України відповідним оперативним підрозділам. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку мають право запросити спеціалістів, однак це не звільняє їх від обов'язку особистого виконання обшуку. У випадку проведення обшуку іншими особами, окрім слідчого чи прокурора, вказане слід вважати суттєвим порушенням умов обшуку, результати обшуку у відповідності з вимогами статей 86, 87 КПК України не можуть бути використані при*

прийнятті процесуальних рішень і на них не може посылатися суд при ухваленні обвинувального вироку, як на доказ».

У разі зазначення в ухвалі слідчого судді про те, що дозвіл на проведення обшуку надано «групі слідчих», «групі прокурорів», «слідчо-оперативній групі» тощо, адвокатів слід вказати це як зауваження в протоколі обшуку з метою подальшого доведення недопустимості отриманих у результаті слідчої (розшукової) дії доказів.

На практиці під час проведення обшуку слідчі постійно залучають працівників оперативних підрозділів для надання допомоги в пошукових заходах. Разом з цим відповідно до вимог ст. 236 КПК України: *«Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження».* Вичерпний перелік учасників кримінального провадження наведено у п. 26 ст. 3 КПК України, до яких співробітники оперативних підрозділів не належать. Водночас положення п. 3 ст. 40 КПК України, яким передбачено право слідчого «доручати проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам», передбачає доручення проведення окремих слідчих (розшукових) дій, а не залучення співробітників оперативних підрозділів до таких дій. Таким чином, залучення оперативного працівника до проведення обшуку та виявлення таким працівником речового доказу чи документа надалі призводитиме до визнання таких доказів судом недопустимими.

Так, у виправдувальному вироку Бориспільського міськрайонного суду Київської області від 19.11.2019 р. у справі № 359/3474/17 зазначено, що: *«В той же час участь працівників оперативних підрозділів, зокрема Департаменту карного розшуку НП України, Управління карного розшуку ГУ НП в Київській області, зведеного загону Київської області НПУ, при проведенні обшуку, які не є учасниками кримінального провадження і знаходились на території домоволодіння при проведенні обшуку, не маючи передбачених КПК України підстав, та присутність там інших працівників правоохоронних органів, свідчить про порушення права громадянина К. на недоторканість житла, передбаченого ч. 1 ст. 30 Конституції України».*

Для проведення обшуку можуть залучатися спеціалісти. Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними

знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

У разі необхідності пошуку та вилучення (копіювання) інформації з електронних інформаційних систем або їх частин чи мобільних терміналів систем зв'язку до обшуку обов'язково залучаються відповідні спеціалісти.

До осіб, які обов'язково мають бути присутніми під час обшуку, згідно із ч. 3, 7 ст. 223, 236 КПК України належать поняті (не менше двох). Понятими не можуть бути потерпілий, родичі підозрюваного чи потерпілого, працівники правоохоронних органів, а також особи, зацікавлені у результатах кримінального провадження.

Оскільки пошук понять, які будуть згодні бути присутніми під час проведення такої тривалої і достатньо «напруженої» слідчої (розшукової) дії, як обшук, є достатньо складним завданням, слідчі нерідко залучають одних і тих самих осіб, з якими в них є певні домовленості. Ними можуть бути колишні працівники правоохоронних органів, друзі, дальні родичі, особи, які співпрацюють з оперативними підрозділами, неатестовані штатні співробітники тощо. Зрозуміло, що таких осіб не можна назвати «незацікавленими» в результатах кримінального провадження.

Доведення факту того, що поняті не є «незацікавленими» особами, необхідно у випадках незаконних дій слідчого та інших осіб, які залучалися до проведення обшуку. Зробити це досить важко, однак можливо. Для цього слід поспілкуватися з колегами-адвокатами, які брали участь під час обшуків, які проводив певний слідчий, ознайомитися з протоколами обшуків, які в них є (з дотриманням вимог адвокатської таємниці та таємниці досудового розслідування). Заявити клопотання про виклик як свідків осіб, які залучалися як поняті, та під час засідання поставити їм питання про те, наскільки часто вони перебували у зазначеному процесуальному статусі, та їх відносини з працівниками правоохоронного органу.

Слідчого КПК України зобов'язує вжити належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені (особи, у володінні яких перебуває обшукуване приміщення чи інше володіння,

члени їх сім'ї, уповноважені представники підприємства, установи, організації тощо). Виходячи з цієї вимоги закону обшук, за винятком невідкладних випадків, необхідно проводити в той час, коли зазначені особи знаходитимуться на обшукуваних об'єктах.

Для участі в проведенні обшуку може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, представник та інші учасники кримінального провадження. Підозрюваний має право особисто брати участь у проведенні обшуку та вимагати залучення захисника (ч. 3 ст. 42, ч. 2 ст. 46 КПК України).

Обшук у приміщеннях, що їх займають підприємства, установи й організації, проводиться в присутності їх представників.

РОЗДІЛ 5

АЛГОРИТМ ДІЙ АДВОКАТА ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ

5.1. Дії адвоката на попередній стадії обшуку

Залежно від порядку дій учасників, завдань, які вирішуються в ході обшуку, вчені-криміналісти розрізняють чотири послідовні стадії слідчої (розшукової) дії:

- попередні заходи на місці обшуку (попередня стадія);
- загальний огляд обшукуваного об'єкта (оглядова стадія);
- детальне обстеження і пошуки (детальна стадія);
- фіксація результатів обшуку.

На кожній стадії обшуку адвокат, який бере участь у його проведенні, повинен вживати відповідних заходів для недопущення порушення прав і свобод клієнтів та інших осіб, які знаходяться в приміщенні, а у разі неможливості запобігти незаконним діям працівників правоохоронних органів — щодо фіксації таких дій.

Попередня стадія включає прибуття слідчого, разом із іншими залученими учасниками, до місця обшуку, проникнення на обшукуваний об'єкт і здійснення необхідних підготовчих заходів¹.

До місця обшуку досвідчені слідчі з іншими учасниками намагаються прийти так, щоб їх поява не була помічена обшукуваним. За наявності значної кількості учасників їх проникнення до місця обшуку здійснюється по одній, дві особи.

Перед проникненням на об'єкт досить часто виставляється пост для недопущення потрапляння до місця обшуку сторонніх осіб.

¹ Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій: науково-методичні рекомендації / В. В. Кікінчук, К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова. Харків: ХНУВС. 2018. С. 62.

Відеофіксація, як обов'язковий спосіб фіксації ходу обшуку, спеціалістом, як правило, починається до моменту фактичного входження на територію чи до приміщення.

Як свідчить правозастосовча практика, клієнти у переважній кількості випадків викликають адвокатів для участі в проведенні обшуку, коли вся група правоохоронців разом із понятими знаходиться в середині приміщення та приступила до безпосередньо пошукових дій.

Разом із цим іноді обшукувані не допускають одразу слідчого до приміщення, аргументуючи це тим, що необхідно перевірити підстави для проведення обшуку (наявність ухвали слідчого судді, правильність зазначення адреси та власників приміщення в ній, порівняти прізвище та посади співробітників, які зазначені в ухвалі, з тими, що зазначені в службових посвідченнях правоохоронців). У цей час вони телефонують адвокату. Отримавши такий виклик, адвокат повинен роз'яснити клієнтові, щоб він спробував переконати слідчого не входити до приміщення та не починати обшук до прибуття захисника. Також слід попросити клієнта дати телефон слідчому. У розмові зі слідчим пояснити, що дістанетеся місця обшуку якомога швидше, а тому для уникнення порушень права особи на захист слід трохи почекати. Для переконання слідчого можливо використати такий аргумент, що під час обшуку приміщення може виникнути необхідність у проведенні особистого обшуку, який, відповідно до ч. 5 ст. 236 КПК України, здійснюється на вимогу обшукуваної особи тільки в присутності адвоката.

Проте ні в якому разі не можна рекомендувати своєму клієнтові чинити фізичний супротив працівникам правоохоронних органів, навіть коли клієнт або його адвокат вважають проведення обшуку незаконним. Якщо переконання не досягло необхідної мети, слід зосередитися на фіксації порушень вимог закону, які дадуть змогу визнати отримані за результатами слідчої (розшукової) дії докази недопустимими.

До прибуття на місце обшуку слід також попросити клієнта записати дані всіх осіб, які прибули для проведення обшуку разом із слідчим, а також реквізити документів (службових посвідчень, паспортів), які пересвідчують їх особу.

Закон дозволяє проводити обшук за відсутності будь-яких осіб в житлі чи іншому володінні особи. Разом із тим, ураховуючи вимоги ч. 1 ст. 236 КПК України, слідчий повинен вжити належних заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Тому, коли адвокат прибуває на місце обшуку до власника (користувача) обшукуваного об'єкта або уповноваженої особи підприємства, установи, організації, слід роз'яснити слідчому вимоги ч. 1 ст. 236 КПК України та спробувати його переконати не починати слідчу (розшукову) дію до прибуття особи, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені. Для цього можна перед правоохоронцями зателефонувати такій особі та повідомити всіх присутніх, через який час клієнт може дістатися до місця обшуку.

При цьому слід пам'ятати: якщо прибуття запрошених осіб чи їх уповноважених представників не можливе в короткий строк, слідчому надано право починати обшук за їх відсутності.

Відповідно до ч. 3 ст. 236 КПК України перед початком виконання ухвали слідчого судді особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі повинна бути пред'явлена ухвала та надана її копія. Виходячи з цієї норми, початком обшуку слід вважати момент пред'явлення особі ухвали слідчого судді про обшук.

Проникнувши в обшукуване приміщення, слідчий, який керує обшуком, зобов'язаний назвати себе, пред'явити службове посвідчення, голосно оповістити усіх присутніх осіб про те, що в цьому приміщенні розпочинається обшук на підставі ухвали слідчого судді.

Як правило, слідчий одразу забороняє усім присутнім особам переміщатись або залишити приміщення без його дозволу, а також забороняє присутнім особам користуватись будь-якими засобами зв'язку, повідомляти інших осіб про проведення вказаної слідчої (розшукової) дії, посилаючись на заборону вчиняти будь-які дії, які заважають проводити обшук.

Разом із цим вилучення, хоч і на час проведення обшуку, мобільних телефонів та інших гаджетів, якщо це прямо не зазначено в ухвалі слідчого судді, законом не передбачено. Тому достатньо гарантувати слідчому, що такими пристроями присутні особи не будуть користуватися під час слідчої дії. Достатньо запропонувати присутнім у приміщенні вимкнути звук на мобільних пристроях чи перевести їх у режим «польоту».

При цьому слідчий не вправі заборонити підозрюваному, особі, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх законному представнику, користуватися мобільним телефоном (смартфоном чи планшетним комп'ютером)

для проведення відеозапису ходу проведення обшуку (ч. 1 ст. 107 КПК України).

Після входу до приміщення, де буде проводитися обшук, слідчий починає визначати особисті дані присутніх осіб та їх відношення до місця проведення обшуку. З'ясовує, чи є серед присутніх власник (орендар) житла чи уповноважена особа підприємства, установи, організації (керівник, матеріально відповідальна особа тощо), вручає їй (за відсутності — будь-якій іншій присутній особі) копію ухвали слідчого судді про обшук. Після цього слідчий зобов'язаний запропонувати такій особі розписатись на примірнику слідчого про одержання копії ухвали, а у разі відмови — зазначити про це на цьому примірнику ухвали із підписами понятих.

Копія ухвали слідчого судді, у разі відмови її прийняття особою, залишається в обшукуваному приміщенні на видному місці.

Після цього слідчий представляє учасників групи, називає їх, оголошує, що під час обшуку буде здійснюватися відеозапис. Роз'яснює права та обов'язки особам, у присутності яких здійснюється обшук.

Такі особи мають право:

- ознайомлюватись із текстом протоколу, робити зауваження і доповнення до нього;
- робити заяви, які підлягають занесенню до протоколу;
- бути заздалегідь повідомленими про застосування технічних засобів фіксації, характеристику таких технічних засобів, а також носіїв інформації, умови та порядок їх використання;

Обов'язково слідчий зобов'язаний роз'яснити право на участь адвоката/захисника, неявка якого не перешкоджає проведенню обшуку (крім особистого, який проводиться без адвоката/захисника, лише в разі, якщо останній не з'явився протягом більше ніж трьох годин після виклику).

Особам, присутнім під час обшуку, також надається можливість зв'язатися з адвокатом для виклику його на місце обшуку.

На відео фіксується час, коли був викликаний адвокат/захисник. Час виклику присутніми особами адвоката/захисника також фіксується в протоколі обшуку.

Відсутність роз'яснення присутнім особам їх права на запрошення адвоката для участі під час проведення обшуку слід вважати порушенням права на професійну правову допомогу, передбачену ст. 59

Конституції України, а також права на захист у разі нероз'яснення права на запрошення захисника підозрюваному.

Крім прав, присутнім роз'яснюються їх обов'язки:

— не розголошувати відомості досудового розслідування, які стали їм відомі у зв'язку з проведенням слідчої (розшукової) дії, без дозволу слідчого або прокурора;

— виконувати законні вимоги слідчого або прокурора;

— не залишати місце обшуку до його закінчення та не вчиняти будь-які дії, що заважатимуть проведенню слідчої (розшукової) дії.

Понятим додатково роз'яснюється їх **роль** — вони мають уважно слідкувати за проведенням слідчої (розшукової) дії, діями усіх учасників, не відволікатись, намагатися знаходитись завжди в кадрі оператора. Вказується на їх обов'язок засвідчувати своїм підписом факт, зміст та результати обшуку, зокрема факти відмови особи, яка бере участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, розписатись про одержання ухвали слідчого судді або підписати протокол обшуку. Зазначається, що вони можуть бути допитані як свідки проведеної слідчої (розшукової) дії під час судового розгляду.

Законодавчий припис щодо *обов'язкової аудіо- та відеофіксації розгляду клопотань про проведення обшуку та ходу обшуку* (ст.ст. 27, 107, 222 та 236 КПК України) покликаний забезпечити додаткові гарантії законності при проведенні обшуку. При цьому у матеріалах кримінального провадження повинні зберігатися **оригінальні примірники** технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії. Передбачається й право сторони захисту самостійно здійснювати відеозапис проведення обшуку.

Звуко- та відеозапис обшуку є обов'язковим, що надає можливість фіксувати реальні події, виключаючи при цьому можливість сторін кримінального провадження інтерпретувати обставини, що відбувалися, на свою користь.

На початку обшуку слідчим оголошуються для запису на відеокамеру:

— дата, час, місце проведення обшуку;

— реквізити ухвали слідчого судді та номер кримінального провадження, у межах якого проводиться слідча (розшукова) дія;

— П.І.Б. та посади слідчих;

— П.І.Б. понятих та спеціалістів, інших учасників слідчої (розшукової) дії;

— П.І.Б. осіб, присутніх під час обшуку (за наявності фіксуються документи, які посвідчують особу);

— назва та характеристика відеокамери і носія інформації, умови та порядок їх використання (у разі використання кількох камер наводяться характеристики усіх задіяних пристроїв).

Вручення ухвали слідчого судді, роз'яснення прав та обов'язків присутнім під час обшуку особам, попередження їх про кримінальну відповідальність за розголошення даних досудового розслідування обов'язково повинні бути зафіксовані за допомогою відеозапису.

Адвокату, який бере участь в обшуку, необхідно враховувати кількість камер, за допомогою яких здійснюється відеозапис (на відміну від слідчих Національної поліції, детективи НАБУ досить часто використовують два відеозаписуючих пристрої: перший, який встановлюється на штатив на достатній відстані від учасників, — фіксує загальний план того, що відбувається, а другий — знаходиться постійно в оператора для запису деталей обшуку). Це необхідно, щоб розуміти, які частини приміщення знаходяться в «полі зору» камер, а які ні.

Роз'яснивши присутнім їх права та обов'язки, слідчий повідомляє обшукуваному, для виявлення якого роду предметів проводиться обшук, і пропонує добровільно видати шукане. Одночасно пропонується видати предмети, які вилучені законом з обігу (незареєстрована вогнепальна та холодна зброя, вибухові речовини, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, які зберігаються без відповідного дозволу, тощо).

Якщо особа видала всі предмети, документи, які зазначено в ухвалі слідчого судді про обшук, а у слідчого немає обґрунтованих підстав вважати, що в житлі чи іншому володінні особи залишилися об'єкти, які мають значення для кримінального провадження, обшук повинен бути завершений та складено протокол. У цьому разі адвокатів слід повідомити слідчого, що всі речі, зазначені в ухвалі, видані, а тому проведення пошукових заходів у житлі чи іншому володінні особи буде суперечити вимогам ч. 5 ст. 236 КПК України, де зазначено, що обшук на підставі ухвали слідчого судді повинен проводитися в обсязі, необхідному для досягнення мети обшуку. Тобто продовжувати шукати речі та предмети, які не зазначено в ухвалі слідчого судді, є незаконним.

У разі відмови (часткової відмови) видати зазначені в ухвалі речі та документи слідчий переходить до загального огляду місця обшуку.

За наявності підстав вважати, що присутні приховують при собі предмети, які цікавлять слідство, проводиться обшук особи (осіб).

Підводячи підсумок, ще раз коротко зазначимо про дії адвоката на попередній стадії обшуку:

1. Отримавши виклик від клієнта, необхідно якомога скоріше дістатися місця обшуку.

2. За допомогою клієнта (особи, яка перебуває на місці обшуку) спробувати поспілкуватися зі слідчим та переконати його не починати обшук до вашого прибуття.

3. Прибувши на місце обшуку, одразу ознайомитися з ухвалою слідчого судді. Звернути увагу на:

— строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня її постановлення;

— відповідність адреси, зазначеної в ухвалі, фактичному місцю проведення обшуку;

— відповідність посад, П.І.Б. службових осіб, яким надано дозвіл на проведення обшуку, тим правоохоронцям, які прибули та проводять цю слідчу (розшукову) дію;

— дотримання правил підсудності при прийнятті рішення (ст. 33-1, ч. 2 ст. 234 КПК України);

— дотримання встановлених законом вимог для проведення обшуку у приміщенні окремих категорій осіб (адвоката, народного депутата України).

4. Строк виконання ухвали слідчого судді на проведення обшуку складає 1 місяць. На момент звернення слідчого або прокурора до суду з клопотанням про проведення обшуку та його розгляду їх процесуальний статус дійсно є актуальним, що перевіряється судом, однак протягом місяця — до моменту проведення обшуку, зазначені посадові особи можуть бути виключені зі складу групи слідчих чи прокурорів у конкретному кримінальному провадженні (що буває дуже часто, наприклад у разі зміни територіальної підслідності). Разом із цим сторона захисту повинна пересвідчитись, що повноваження службової особи, яка буде проводити обшук, є актуальними на момент його проведення. Виходячи з викладеного, захисник повинен вимагати від слідчого/прокурора пред'явлення постанови про призначення/зміну групи слідчих чи прокурорів у кримінальному провадженні з метою пересвідчитись щодо процесуальних повноважень та можливості проведення обшуку.

5 У разі встановлення порушень, зазначених вище, роз'яснити правоохоронцям про те, що проведення обшуку в цьому випадку є незаконним, і спробувати переконати їх не проводити зазначену слідчу (розшукову) дію.

6. У разі здійснення захисту підозрюваного почати фіксувати хід обшуку за допомогою відеозаписуючого пристрою (смартфон, відеокамера тощо).

7. За наявності порушень вимог законодавства — озвучити їх на камеру та зазначити про них у протоколі обшуку після закінчення слідчої (розшукової) дії.

5.2. Дії адвоката під час загального огляду слідчим обшукуваного об'єкта

Незважаючи на розроблений заздалегідь план проведення обшуку та проведений інструктаж, дії учасників потребують коригування з боку керівника процесуальної дії залежно від: кількості осіб всередині обшукуваного приміщення, їх характеристик та поведінки, наявності певного обладнання, замкнених сховищ тощо.

У результаті ознайомлення з обстановкою слідчий коригує і поповнює наявні дані про місцеположення й особливості приміщення або ділянки, виділяє найбільш вірогідні місця схову, фіксує ділянки, які належить досліджувати особливо ретельно або із застосуванням спеціальних пошукових пристроїв, надає команди спеціалісту про місце використання знань та навичок останнього.

Слідчий на цій стадії намагається визначитися із місцями перебування осіб, які знаходяться в обшукуваному приміщенні таким чином, щоб вони не заважали проведенню обшуку та постійно перебували під візуальним спостереженням осіб, які його здійснюють.

При цьому слід враховувати, що особи, які знаходяться в обшукуваному приміщенні, не є заарештованими. Відповідно до ч. 3 ст. 236 КПК України, слідчий, прокурор має право лише заборонити будь-якій особі залишити місце обшуку до його закінчення та вчиняти будь-які дії, що заважають проведенню обшуку. Однак це не означає, що особи повинні стояти чи сидіти в одному місці, не рухаючись. Головне, щоб їх дії явно не заважали здійснювати пошукові дії правоохоронцям.

У разі напористих дій слідчого та інших правоохоронців щодо повної заборони пересування всередині приміщення робити про це зауваження на камеру, а також в протоколі обшуку. В протоколі обшуку зазначити, що такі дії правоохоронців носили характер такого, що принижує гідність особи, поведження. Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 87 КПК України суд зобов'язаний визнати істотними порушеннями прав людини і основоположних свобод, зокрема, такі діяння, як отримання доказів внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поведження або погрози застосування такого поведження, що тягне за собою визнання доказів недопустимими.

Правоохоронці, на оглядовій стадії обшуку, як правило, вчиняють такі першочергові дії. Виставивши охорону біля дверей приміщення, один із учасників (слідчий чи оперативний працівник) бігло оглядає всі кімнати (сховища) приміщення і прилеглу до нього територію. Це робиться для того, щоб позбавити можливості осіб, які могли там лишитися (заховатися), зв'язатися по мобільному телефону і попередити заінтересованих осіб, захвати або знищити предмети, що інтересують слідство, або вчинити будь-які дії для протидії розслідуванню. Якщо такий учасник «пропадає» на деякий час з об'єктивів відеокамер, перебуваючи у кімнатах (сховищах), де відеозапис ще не здійснювався, адвокатів обов'язково слід висловити вголос зауваження, звернути увагу на цю обставину всіх присутніх осіб, а також відобразити цей момент у протоколі обшуку, оскільки виявлені згодом у цих кімнатах об'єкти могли бути занесені туди працівником правоохоронного органу.

Як вже зазначалося, незалежно від стадії цієї слідчої (розшукової) дії слідчий, прокурор, інша службова особа, яка бере участь у проведеному обшуку, зобов'язані допустити на місце його проведення захисника чи адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями ст. 50 КПК України.

Відповідно до ч. 1 ст. 50 КПК України, повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:

- 1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;
- 2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

При цьому слід урахувувати висновки, які зроблені Касаційним кримінальним судом Верховного Суду в постанові від 06.02.2018 у справі № 752/11464/16-к, про те, що повноваження захисника

мають вважатися підтвердженими, якщо на додаток до свідцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю захисник надав хоча б один із документів, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК України, тобто або ордер, або договір про надання правової допомоги, або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.

Таким чином, адвокатуві, який прибув на місце обшуку, достатньо пред'явити свідцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та надати його копію, а також оригінал чи засвідчену копію одного із документів, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 50 КПК України.

Разом із цим відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» договір про надання правової допомоги може вчинятися усно у випадках, якщо клієнт невідкладно потребує надання правової допомоги, а укладення письмового договору за конкретних обставин є неможливим — з подальшим укладенням договору в письмовій формі протягом трьох днів, а якщо для цього існують об'єктивні перешкоди — у найближчий можливий строк.

Таким чином, у разі укладення усного договору із клієнтом, оскільки укладення письмового договору в умовах обшуку з новим клієнтом іноді є неможливим, адвокатуві необхідно назвати особу, інтереси якої він захищає/представляє. Особа, названа адвокатом, повинна підтвердити факт укладання усного договору саме з цим адвокатом/захисником.

Однак непоодинокими є випадки, коли слідчі не допускають адвоката до участі в обшуку на підставі того, що останній уклав усний договір із певною особою. Незважаючи на незаконність таких дій, адвокатуві, перш за все, необхідно захистити інтереси свого клієнта, а вже потім «реагувати» на неправомірні дії службових осіб. Тому рекомендовано до виїзду на обшук взяти із собою заздалегідь підготовлені бланки договорів та ордерів. У договорі за браком часу можна зазначити лише загальні умови та доручення клієнта щодо надання йому правової допомоги адвокатом під час обшуку. Цього буде достатньо для участі в обшуку. Детальні умови (гонорар, остаточний обсяг доручень тощо) можна оформити додатковими угодами до договору пізніше, після приватної зустрічі з клієнтом.

Слід нагадати, що адвокат не допускається до участі в слідчій (розшуковій) дії у разі відсутності відомостей про нього в Єдиному реєстрі адвокатів України ([URL: erau.unba.org.ua/](http://erau.unba.org.ua/)) або за наявності

інформації про зупинення чи припинення права на заняття адвокатською діяльністю.

Адвокат/захисник має такі самі права та обов'язки, як і інші особи, присутні при обшуку.

Відповідно до ч. 1 ст. 107 КПК України право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису надається стороні захисту.

З боку захисту в кримінальному провадженні беруть участь: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданій, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

Таким чином, адвокат має право застосовувати відеозапис лише в тому випадку, коли він є захисником підозрюваного або особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

У практичній діяльності іноді слідчі (детективи НАБУ) намагаються «заякати» захисника, який здійснює відеозапис, тим, що носій інформації (яким, як правило, є смартфон) буде вилучено в адвоката та долучено до протоколу обшуку, оскільки він є додатком до протоколу слідчої (розшукової) дії та містить доказову інформацію.

Такі заяви слідчих є безпідставними, оскільки право збирання доказів належить як стороні обвинувачення, так і стороні захисту. При цьому у ч. 3 ст. 93 КПК України зазначено, що сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.

Захисник має право зберігати та надавати суду ті докази, які ним зібрано. Крім того, відповідно до п. 8 ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокат має право застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види правової

допомоги, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання в порядку, передбаченому законом.

Адвокатаві одразу необхідно пояснити слідчому, що вилучення його телефону (смартфону) неможливо, оскільки на ньому зберігаються відомості, що становлять адвокатську таємницю. Поряд із цим примусове вилучення майна адвоката можливе лише під час обшуку житла чи іншого володіння адвоката, дозвіл на проведення якого у слідчого відсутній.

Адвокатам рекомендовано вносити до ЄРАУ відомості про свої технічні засоби (смартфони, планшетні комп'ютери тощо), які вони використовують для фіксації процесуальних дій. Це необхідно для того, щоб у слідчих не виникало сумнівів щодо того, що на цих технічних засобах зберігається інформація, яка містить адвокатську таємницю.

У випадку застосування захисником чи підозрюваним відеозапису слідчий вправі лише вказати це в протоколі обшуку із зазначенням технічного пристрою, на який здійснюється фіксація. Також він може попередити цих учасників про кримінальну відповідальність за розголошення даних досудового розслідування за ст. 387 КК України. Тобто роз'яснити, що демонстрація запису під час досудового розслідування без дозволу слідчого або прокурора, у т. ч. розповсюдження відео в соціальних мережах, підпадає під ознаки зазначеної статті КК України.

Для отримання більш чіткого уявлення про обшукуваний об'єкт в осіб, які переглядатимуть відеозапис, використовується зміна масштабу зйомки від великого до загального плану («від'їзд») та від загального до великого («наїзд»).

Як підсумок зазначимо, що дії адвоката на оглядовій стадії обшуку спрямовані на те, щоб не допустити порушень прав та свобод клієнта та інших осіб, які присутні на обшукуваному об'єкті, захистити їх від можливих необґрунтованих вимог слідчого та інших правоохоронців.

5.3. Дії адвоката в ході безпосередніх пошукових заходів

Це найбільш складний та відповідальний період обшуку, оскільки в ході цього етапу здійснюється обстеження місця обшуку та пошук

розшукуваних предметів. На цьому етапі слідчим реалізується найбільше тактичних прийомів обшуку.

При визначенні послідовності обстеження окремих ділянок, приміщень і предметів слідчий використовує послідовний і вибірковий методи.

Сутність послідовного методу полягає в тому, що особа, яка займається пошуком, вирушаючи з якоїсь вихідної точки, рухається у вибраному напрямку та обстежує суміжні ділянки і предмети, послідовно від одного до іншого.

При вибіркового методі черговість обстеження обумовлюється не територіальною близькістю об'єктів один до одного, а іншими міркуваннями. Він використовується, коли слідчому відомо, де ймовірно знаходяться відшукувані предмети або документи (сейфи, шафи, письмові столи, комп'ютерна техніка тощо), а тому йому доцільно спочатку обстежити відповідні об'єкти для економії часу та запобігання спробам спотворити такі об'єкти чи обмежити доступ до них. Це особливо актуально щодо пошуку електронних документів на комп'ютерній техніці, яка може самоблокуватися, якщо протягом певного часу відсутня активність користувача. Після пошуку в місцях ймовірного знаходження відшукуваних об'єктів послідовно обстежуються інші ділянки.

Залежно від порядку дій учасників слідчої (розшукової) дії розрізняють сумісний та роздільний пошуки.

При сумісному пошуку слідчий, який проводить слідчу (розшукову) дію (старший групи), всі пошукові дії проводить разом із іншими слідчими та спеціалістами, які виконують допоміжну (технічну) функцію. Між учасниками обшуку підтримується візуальний контакт, старший групи визначає напрямок пошукових дій, приймаючи на себе, переважно, тактичну сторону обшуку, а інші слідчі і спеціалісти — технічну.

Під час обшуку великих багатоповерхових об'єктів, будівель, які складаються з відокремлених один від одного приміщень, використовується роздільний пошук, який означає самостійність пошукових дій кожного зі слідчих (групи слідчих), які беруть участь в цій слідчій (розшуковій) дії.

Для проведення роздільного пошуку заздалегідь із числа учасників створюються пошукові групи. До складу кожної групи входять: слідчий (слідчі), поняті (не менше двох на групу) та, за необхідності, оперативні працівники і спеціалісти. Кожна група оснащується

окремою відеокамерою (відеокамерами) для фіксування дій її учасників. За можливості під час роботи кожної групи забезпечується присутність осіб, які були в приміщенні на початку обшуку, бажано осіб, чий права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

Законодавча вимога щодо обов'язковості відеофіксації порядку проведення обшуку обумовлює обов'язок слідчого (слідчих), який здійснюють пошукові дії, а також понятих бути постійно «у кадрі». Така необхідність обумовлюється змістом ч. 2 ст. 104 КПК, відповідно до якої дії та обставини проведення обшуку, не зафіксовані у записі, не можуть бути внесені до протоколу обшуку та використані як доказ у кримінальному провадженні. Особі, яка здійснює відеозапис (оператору), необхідно фіксувати дії учасників таким чином, щоб при перегляді відеофайлу глядачі могли побачити, де і яким чином були відшукані та вилучені певні предмети чи документи.

Разом із цим, як свідчить практика, слідчі не завжди відповідально ставляться до процесу відеозапису. Відкриття сховищ, вилучення з них речей, проведення інших пошукових дій іноді лишаються поза зоною відеофіксації. Тобто слідчий вилучає із сховища річ, яка цікавить слідство, а потім підзиває до себе спеціаліста з камерою, щоб той зафіксував цей момент, звертаючи увагу усіх присутніх на те, що було знайдено і де воно до цього знаходилося. Непоодинокими є й випадки, коли спеціаліст змінює елементи живлення камери або карту пам'яті, а слідчий продовжує в цей час здійснювати пошукові дії.

Зрозуміло, що після проведення обшуку адвокату слід заявляти клопотання про визнання таких доказів недопустимими в силу положень ч. 2 ст. 104 КПК України.

Слідчий, прокурор під час проведення обшуку має право відкривати закриті приміщення, сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності особи, яка володіє житлом чи іншим володінням, та інших присутніх в приміщенні осіб. Разом із тим шкода від таких дій повинна зводитися до необхідного мінімуму, який би забезпечував виконання поставлених завдань.

Зйомку виявлених схованок спочатку здійснюють відносно предметів або ділянок місцевості, які пов'язані з ними, а потім ізольовано — середнім і крупним планом, вміст схованок — крупним і детальним планом. Об'єкти, які вилучаються, фіксуються шляхом детальної зйомки і заносяться в опис, який додається до протоколу.

Коли слідчим буде виявлено предмет, якій цікавить слідство, він, як правило, звертає на це увагу присутніх осіб.

Вилучивши предмет із місця зберігання, слідчий також пропонує особі, яка володіє чи користується приміщенням, надати пояснення з приводу того, що це за предмет та яким чином він опинився у цьому місці. Такі пояснення фіксуються на камеру.

Робиться це для того, щоб особа, яка не очікувала обшуку та не була готова висунути заздалегідь обмірковану версію, змогла або надати правдиву інформацію, або повідомити дані, які не важко перевірити та спростувати під час досудового розслідування.

Тому адвокатові на початку обшуку слід роз'яснити своєму клієнтові, що обшук не є допитом, а тому він не несе відповідальності за відмову від надання відповідей на такі запитання, незважаючи на те, в якому статусі він перебуває. За можливості необхідно обговорити з клієнтом тактику надання чи ненадання пояснень на виявлені та вилучені об'єкти під час обшуку. Оскільки слідчий разом із оператором камери зайняті пошуковими діями, то зробити це в більшості випадків нескладно.

Адвокатові слід пам'ятати, що в ході обшуку слідчий може вдатися до такого тактичного прийому, як «словесна розвідка», суть якого полягає в тому, що він уголос повідомляє про перехід до наступного етапу обшуку (до іншої кімнати) з метою простежити за поведінкою і реакцією особи, приміщення якої обшуковують. Такий прийом завжди має силу непрямого впливу. Слідчий звертається не до особи, приміщення якої обшуковують, а до інших учасників обшуку із тими або іншими вказівками та пропозиціями: про необхідність перейти до наступного етапу обшуку, про доцільність пошуків у тому або іншому місці, про можливості використання технічних засобів. У цей же час спеціаліст, який здійснює відеозапис, фіксує реакцію особи, приміщення якої обшукується.

Переміщення учасників обшуку до іншої кімнати або наближення до місцезнаходження схованки з пошуковими науково-технічними засобами викликає в осіб, що знають про схованку, певну реакцію, яка багато в чому залежить від характеру суб'єкта та типу і стану нервової системи. В одних випадках спостерігається помітна скутість рухів, в інших — прояви реакцій вегетативної нервової системи: блідість, почервоніння, спітніння, часте ковтання слини тощо. Можлива нервова рухливість пальців рук, ніг, постукування підборами взуття по підлозі, постукування пальцями руки, невідривний погляд в одну

точку, в бік схованки. Проте є люди, які добре володіють собою і здатні приховати хвилювання, але не завжди роблять це вдало. Так, особа, яка тримала себе до певного моменту коректно і шанобливо, починає вимушено позіхати, потягуватися, поглядати на годинник, зображати із себе втомлену і нудьгуючу людину¹.

Помітивши використання таких прийомів, а також напруженість з боку клієнта, адвокат повинен «розрядити ситуацію». Можна запитати слідчого про необхідність проведення обшуку, про стан досудового розслідування в кримінальному провадженні, а також про інші речі. Також можна звернутися до клієнта із запитанням, яке не стосується обшуку, пожартувати. Гарний настрій адвоката буде додавати спокою і впевненості клієнтові.

Відповідно до ч. 7 ст. 236 КПК України при обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу (незареєстрована вогнепальна зброя, вибухівка, наркотичні засоби, психотропні речовини тощо), підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку та не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном.

¹ Порядок здійснення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів : метод. рек. / [В. В. Невгад, Р. М. Дударець, А. А. Саковський, М. П. Климчук]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2018. с. 40-41.

5.4. Копіювання електронної інформації та вилучення її носіїв під час проведення обшуку

Зміни до КПК України, які були внесені Законом України № 2213-VIII від 16.11.2017, визначили доказовий статус інформації в електронному (цифровому) вигляді, яка здобута слідчим, прокурором способом копіювання.

Отже, відповідно до ч. 4 ст. 99 КПК України копії інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

Забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

У разі потреби слідчий чи прокурор здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста.

Якщо слідчий планує використовувати електронну інформацію як доказ, то копіювання такої інформації має здійснюватися із залученням спеціаліста. Якщо інформація потрібна для цілей, не пов'язаних із доказуванням, залучення спеціаліста не обов'язкове. Спеціаліст має бути компетентним у питаннях інформаційних технологій, обізнаний у техніках верифікації (перевірки) цілісності інформації.

1 січня 2019 року набрав чинності національний стандарт ДСТУ ISO/IEC 27037:2017 (ISO/IEC 27037:2012, IDT) «Інформаційні технології. Методи захисту. Наставови для ідентифікації, збирання, здобуття та збереження цифрових доказів». Положення стандарту детально описують умови, за яких копіювання інформації для використання в юридичних процедурах може вважатися надійним та допустимим із технічної точки зору.

Виходячи з положень ч. 2 ст. 9 КПК України, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий зобов'язані всебічно, повно і неупереджено дослідити обставини кримінального провадження, виявити як ті обставини, що викривають, так і ті, що виправдовують підозрюваного, обвинуваченого, а також обставини, що пом'якшують чи обтяжують його покарання, надати їм належну правову оцінку та забезпечити прийняття законних і неупереджених процесуальних рішень.

Таким чином, основою успішного виявлення органом досудового розслідування всіх причетних до вчинення кримінального правопорушення осіб є отримання належних та допустимих доказів, запорукою чого є правильна їх фіксація.

Це набуває особливої актуальності, оскільки певні категорії доказів, зокрема цифрові (електронні) докази, при неправильному поводженні з ними втрачають доказову цінність або взагалі стають непридатними для використання.

Слід пам'ятати, що певна частина цифрової інформації має доволі короткий період зберігання і швидко зникає. Знання відповідних ознак та розуміння особливостей такої інформації вимагають обережних, скоординованих та кваліфікованих дій з метою якісного збирання цифрових даних, інформації за доволі короткий проміжок часу.

Це є особливо актуальним, якщо учасники кримінального провадження зіткнулися з обставинами, коли певна особа вчиняє активні дії у відповідній системі, тільки що закінчила в ній працювати або вчинити інші дії. Такі випадки є доволі поширеними, наприклад, коли особа працювала за комп'ютером і в цей самий час до неї прийшли з обшуком співробітники правоохоронних органів. Тому потрібно розуміти, що, незалежно від вжитих заходів, дані у відповідній системі зміняться або зможуть зберігатися в попередньому вигляді досить обмежений час.

Зазвичай цифрові докази, які отримані органом досудового розслідування під час проведення обшуку, учасники кримінального провадження мають на меті використовувати в суді для обґрунтування своєї позиції.

При цьому юридична життєздатність таких доказів напряму залежить від обставин, за яких вони були зібрані.

Разом із цим не потрібно забувати про наявність зв'язку між різними видами доказів. Жорсткий магнітний диск, відповідні записи журналу подій, експертний висновок або відбиток пальця можуть бути доказами як окремо один від одного, так і в їх сукупності.

Однак існування таких доказів, як, наприклад, жорсткий магнітний диск та відбиток пальця на ньому, самі по собі не можуть вказувати на причинний зв'язок із певними наслідками, що прямо доводить причетність певної особи до вчинення злочину. Єдине, на що беззаперечно може вказувати наведений вище факт, це те, що зазначений жорсткий магнітний диск із високим ступенем імовірності перебував у руці конкретної особи. При цьому це жодним чином однозначно не доводить факт причетності цієї особи до вчинення нею кримінального правопорушення.

Слід враховувати, що в юридичній практиці зустрічались випадки, коли під час надання адвокатом відповідної правової допомоги особі у кримінальному провадженні було встановлено, що на носії цифрової інформації, який було вилучено під час проведення обшуку, знаходилось певне стороннє програмне забезпечення, яке потрапило на нього вже після проведення обшуку.

При цьому під час проведення обшуку та вилучення цифрового носія інформації органом досудового розслідування зняття відбитків пальців із нього не проводилось, і лише надалі, після залучення відповідного спеціаліста, при здійсненні доступу до інформації на цьому носії ним було виявлено наявність розбіжностей між обсягом попередніх даних та даних з урахуванням появи стороннього програмного забезпечення, а також встановлено співвідношення часу появи попередніх даних та стороннього програмного забезпечення.

Зазначений вище приклад демонструє, що наявність фактичних доказів, тобто фізичне існування жорсткого магнітного диску, файлів записів журналу подій, самі по собі не мають доказового значення. Доказове значення цих доказів буде мати місце лише з урахуванням того, хто саме збирав ці докази, яким чином це було зроблено і як було процесуально зафіксовано наявність цих цифрових доказів.

Таким чином, докази фактичні (жорсткий магнітний диск, флеш-накопичувач тощо) можуть бути тісно пов'язані з відповідними ідентифікуючими ознаками конкретної особи, наприклад — відбитком

пальця, які, в свою чергу, також мають доказове значення. З огляду на це є очевидним, що професійно виконані збір та фіксація цифрових доказів, процесуально-обґрунтований порядок їх надання у кримінальному процесі, в тому числі в суді, є єдиними законними способами отримання таких доказів та здійснення процесу доказування.

Є цілком зрозумілим, що сторона кримінального провадження, яка неправильно надала докази, дає обґрунтовані підстави іншій стороні стверджувати про неналежність та недопустимість таких доказів, що, в свою чергу, унеможлиблює їх використання при прийнятті процесуальних рішень та посилення на них судом при ухваленні судового рішення.

Враховуючи вищезазначене, під час проведення обшуку захисник повинен постійно акцентувати свою увагу на належному процесуальному оформленні органом досудового розслідування цифрових доказів, які вилучаються ним під час проведення обшуку, та вживати усіх передбачених законом заходів щодо належної фіксації виявлених порушень, а також вчиняти активні дії, пов'язані з реалізацією захисту (заявлення клопотань, призначення експертиз, оскарження дій слідчого/прокурора та інші дії, які спрямовані на захист прав та законних інтересів підзахисного).

Захиснику також слід пам'ятати, що результатом вжиття ним активних дій щодо забезпечення законних прав підзахисного з метою усунення порушень кримінального процесуального законодавства з боку сторони обвинувачення надалі може стати втрата доказами, які надаються слідчим, прокурором, відповідної доказової сили.

При цьому чесність та авторитет особи — учасника кримінального провадження є важливими елементами доказування. Це твердження обґрунтовується тим, що суд має законне право визнавати докази неналежними. І адвокату потрібно розуміти, що поряд із нормами закону діють і відповідні норми етики, а також працюють неписані правила, які безпосередньо впливають на його ділову репутацію.

Допущені слідчим порушення під час проведення обшуку та подальшої фіксації зібраних доказів можуть стати, за умови активних дій захисту, підставою для визнання судом таких доказів неналежними та виключення їх із доказової бази.

Таким чином, захисник повинен, у тому числі, вживати заходів для збору відомостей щодо недобросовісної роботи сторони обвинувачення з метою фіксації таких порушень за допомогою рішення

суду та, як наслідок цього, визнання зібраних доказів неналежними та недопустимими.

Разом із цим надалі наявність таких фактів беззаперечно буде вказувати на упередженість відповідного слідчого, прокурора.

Є також очевидним, що вищезазначені дії сторони захисту не є єдиною та беззаперечною підставою для визнання доказів недопустимими, але в сукупності з іншими доказами, з активною позицією захисту це може стати у пригоді та призвести до позитивного результату в діяльності захисника.

Суд у своєму рішенні обґрунтовує причини відхилення доказів та зазначає, внаслідок чого такі докази не заслуговують на увагу. Звідси можна зробити висновок, що репутація самої особи, яка надає докази, має не менше значення, ніж сам доказ.

Належне обґрунтування та документування допомагає будь-якому учаснику провадження у доказуванні. Потрібно розуміти, що доводи адвоката, коли йдеться про використання цифрових доказів, повинні бути у цифрах, даних та відповідних фактах. Це пояснюється тим, що можуть виникнути певні проблеми, якщо окремі учасники кримінального провадження не мають відповідної освіти або не розуміють технічних аспектів. Зазначене вимагає, щоб факти, які повинні бути надані як докази, були викладені зрозуміло для всіх учасників кримінального провадження.

Під час проведення обшуку, як уже наголошувалося вище, учасники зазначеної слідчої дії стикаються з даними, які зберігаються у цифровому вигляді, з носіями, на яких ці дані зберігаються.

При цьому в одних випадках здійснюється фізичне вилучення носіїв із цифровою інформацією, в інших — копіювання такої інформації.

Якщо стороною кримінального провадження здійснюється безпосереднє збирання доказів та їх оцінка у відповідних ІТ-системах, то в такому разі всі стикаються з питаннями, які стосуються захисту даних. Правові норми захисту даних також застосовуються до носіїв (жорсткий магнітний диск, флеш-накопичувач, оптичний диск тощо), до електронних поштових скриньок, де такі дані зберігаються.

В основу захисту даних законодавством покладено право на інформаційну самоідентифікацію та самовизначення особи. Це проявляється в тому, що, як і при звичайному паперовому обігу, електронний обіг та електронні дані мають відповідного автора, отримувача цих даних

або спрямовані на зміну визначених відповідним користувачем даних системи, цифрових даних.

При цьому законодавство, зокрема у сфері захисту персональних даних, з якими учасники обшуку стикаються і надалі під час роботи з отриманими під час обшуку фактами та носіями цифрової інформації, надає такі **можливості щодо захисту персональних даних:**

1. Відсутність оброблення персональних даних (наскільки це можливо).

2. Мінімізація даних.

3. Зберігання якомога меншої кількості персональних даних.

4. Захист системних даних як мета користувача та володільця.

5. Врахування захисту даних при розробці нових систем.

6. Анонімність. Персональні дані змінюються шляхом окремого зберігання ідентифікаційних даних.

7. Використання псевдонімів. Індивідуальні ознаки замінюються псевдонімами. У такому разі ідентифікація особи за псевдонімом вимагає дотримання відповідних спеціальних правил.

Адвокату потрібно пам'ятати, що відповідні відомості (наприклад, логін та пароль) використовуються виключно для цілей контролю захисту даних, резервного копіювання або забезпечення правильної роботи системи обробки даних.

Зазначеними даними є:

1. Дані, які стосуються доступу і контролю доступу до даних або системи.

2. Інформація про мережу і трафік, така як IP-адреса або ідентифікатори виклику абонентів, а також відомості протоколу, зокрема такі, як час входу та виходу користувача з системи.

Зазвичай контроль захисту даних і безпека даних, а при доступі до таких даних і оцінка даних журналу подій є першочерговим завданням слідчого по захисту даних. Тобто слідчий зобов'язаний вжити всіх передбачених законом заходів, що спрямовані на захист даних, які належать відповідній особі при проведенні обшуку.

Адвокату при наданні правової допомоги потрібно враховувати, що слідчий повинен виходити з принципу, що захист даних не порушується під час здійснення досудового розслідування, зокрема при проведенні обшуку. Такий висновок зроблено виходячи з положень законодавства, що законом надано визначеному колу осіб у порядку та спосіб право на зібрання відповідної інформації, якої в цих осіб

немає (слідчий, прокурор) і отримати яку вони зазвичай можуть лише через вимоги закону щодо захисту такої інформації.

У цьому контексті захист даних не може слугувати захистом від злочину або захистом для правопорушника. Таким чином, дані (цифрова інформація) можуть передаватися, тому що відповідний кримінальний процесуальний закон, за визначених підстав, надає дозвіл та уповноважує слідчого, прокурора на здійснення слідчої дії, зокрема обшуку.

За таких обставин право на інформаційну самоідентифікацію особи підкорюється вимогам правоохоронної системи (слідчого, прокурора, суду), враховуючи при цьому усі вищезазначені вимоги щодо дотримання захисту такої персональної цифрової інформації.

Конфіденційні, персональні дані, інформація, яка знаходиться в ІТ-системі та якою зазвичай цікавляться правоохоронні органи:

1) дані, які є змінюваними.

Інформація, яка втрачається під час упорядкованого завершення роботи (зміст кеша та основної пам'яті, стан мережевих з'єднань, процеси, які було запущено тощо);

2) крихкі дані.

Інформація, яка зберігається на жорсткому магнітному диску, флеш-накопичувачу, але стан яких може змінитися при некоректному поводженні з носіями;

3) тимчасово доступні дані, відомості.

Інформація, яка знаходиться, наприклад, на жорсткому магнітному диску, але доступ до якої можливий у визначений проміжок часу, наприклад під час роботи відповідного програмного забезпечення.

Також потрібно пам'ятати, що перенесення відповідної цифрової інформації повинно здійснюватися виключно на «стерильні» носії даних, які надалі використовуватимуться для зберігання доказів. Такі носії обов'язково потрібно перевіряти перед використанням, вони повинні бути без шкідливого програмного забезпечення, вірусів, зокрема.

Наразі питання використання визнаних у світі програмних засобів захисту інформації під час її копіювання потребує додаткового наукового дослідження та законодавчого регулювання.

При цьому можна констатувати, що станом на сьогодні чинне законодавство та практика, яка склалася, не надають жодних гарантій захисту інформації, персональних даних, доступ до яких отримує слідчий/прокурор під час здійснення досудового розслідування, зокрема і під час проведення обшуку.

Процесуальний порядок вилучення комп'ютерної техніки, носіїв інформації та телефонів має однозначні особливості, оскільки відрізняється від порядку вилучення інших речей (майна).

Відповідно до ч. 2 ст. 168 КПК України тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

Забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті вчинення кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

Таким чином, законодавець **дозволяє тимчасове вилучення** електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, якщо вони безпосередньо не зазначені в ухвалі суду, в таких випадках:

1. Надання комп'ютерної техніки разом з інформацією, що на ній міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження

У науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертів та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зазначено випадки, коли для проведення експертизи комп'ютерної техніки і програмних продуктів надається комп'ютерна техніка:

— для дослідження інформації, що міститься на комп'ютерних носіях, експерту надається сам комп'ютерний носій, а за потреби комп'ютерний блок (комплекс комп'ютерних засобів, до складу якого входить досліджуваний носій) (п. 13.3);

— для дослідження робочого стану комп'ютерно-технічних засобів експерту надаються ці комп'ютерно-технічні засоби, а також технічна документація до них (п. 13.6);

— з метою визначення, які саме об'єкти слід надати експерту в кожному конкретному випадку, а також як їх відбирати для дослідження, доцільно отримати консультацію експерта (спеціаліста) в галузі комп'ютерної техніки (п. 13.7).

2. Комп'ютерна техніка отримана в результаті вчинення кримінального правопорушення

Така техніка заздалегідь відома і може бути визначена через її види та індивідуальні ознаки.

Заздалегідь відомі ідентифікаційні ознаки техніки можуть бути знайдені на самій техніці або збережені в її пам'яті. У деяких випадках окремі ознаки, наприклад серійні номери, можуть бути умисно видалені або змінені, у тому числі з пам'яті.

3. Комп'ютерна техніка є засобом або знаряддям вчинення кримінального правопорушення

Віднесення комп'ютерної техніки до засобів вчинення кримінального правопорушення вимагає виявлення в ній інформації, яка має доказове значення. Крім того, слідчого може цікавити той факт, чи створена інформація з використанням комп'ютерних засобів, до складу яких входить носій інформації.

4. Доступ до комп'ютерної техніки обмежується її власником, володільцем або утримувачем

Доступ до комп'ютерної техніки може бути обмежений фізично (із використанням приміщень та сховищ) або з використанням логічних засобів, таких як шифрування або блокування доступу на рівні програмних засобів.

У разі, коли власник добровільно повідомляє спосіб доступу до захищених/заблокованих даних або сам розблоковує доступ до них без розкриття способу доступу, слід звернути увагу на те, щоб був наданий доступ такого рівня, який дозволяє дослідити інформацію на носії та зробити її копію. Таким рівнем доступу є адміністративний рівень. Вилучення комп'ютерної техніки після надання доступу адміністративного рівня, за відсутності інших зазначених підстав, є незаконним.

5. Доступ до комп'ютерної техніки пов'язаний із подоланням системи логічного захисту

Якщо доступ до техніки обмежений із використанням логічних засобів, таких як шифрування або блокування доступу на рівні програмних засобів, для дослідження інформації слід вдаватися до подолання системи логічного захисту.

Рівень складності подолання системи захисту може різнитися, проте складність подолання не впливає на зазначений критерій.

При цьому слід враховувати, що зняття інформації з електронних інформаційних систем, пов'язане з подоланням системи логічного

захисту, здійснюється в порядку, встановленому кримінальним процесуальним законодавством.

Таким чином, комп'ютерна техніка, носії інформації та телефони можуть бути вилучені слідчим під час обшуку, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду та підпадають під один із п'яти приводів, зазначених у абз. 3 ч. 2 ст. 168 КПК України.

У протилежному випадку вилучення комп'ютерної техніки, носіїв інформації та телефонів є незаконним.

5.5. Алгоритм дій адвоката під час фіксації результатів обшуку

Основним способом фіксації результатів обшуку є складання протоколу.

Протокол обшуку повинен відповідати загальним вимогам, передбаченим ст. 104, 105 КПК України. Він повинен повно та об'єктивно відображати хід і результати слідчої (розшукової) дії.

З урахуванням вимог КПК України, протокол обшуку повинен складатися з трьох частин: вступної, описової і заключної.

1. Вступна частина повинна містити такі відомості: щодо місця, часу проведення та назви процесуальної дії; особи, яка проводить процесуальну дію (прізвище, ім'я, по батькові, посада); всіх осіб, які присутні під час проведення обшуку (прізвища, імена, по батькові, дати народження, місце проживання); інформацію про те, що особам роз'яснені їх права та обов'язки, попереджено про кримінальну відповідальність за розголошення даних досудового розслідування, а також, що їм заздалегідь повідомлено про застосування технічних засобів фіксації; характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, умови і порядок їх використання. Крім того, вказуються номер кримінального провадження, підстави для обшуку, зазначаються реквізити ухвали слідчого судді; приміщення або інше місце (володіння особи), у якому проводився обшук.

2. Описова частина протоколу має містити загальні відомості щодо змісту обшуку, послідовності дій учасників, перелік виявлених об'єктів, порядок їх пакування та/або передачі на зберігання, іншу інформацію, важливу для кримінального провадження (детальна ха-

рактеристика кожного вилученого предмета, місце та обставини його виявлення, фіксації і вилучення, а також засоби його маскування). Слідчий зобов'язаний охарактеризувати та індивідуалізувати вилучені предмети, зафіксувати їх ознаки та особливості для виключення можливої підміни і для того, щоб відрізнити їх від інших схожих предметів.

3. Заключна частина протоколу повинна містити відомості про вилучене майно (речі і документи) та спосіб його ідентифікації, способи упакування із зазначенням, якою печаткою вони опечатані; відмітку про проведення фото-, аудіо- і відеозйомки, складання схем, планів та інших додатків; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників слідчої (розшукової) дії. Крім того, в протоколі зазначається перелік додатків. Зауваження і доповнення учасників слідчої (розшукової) дії зазначаються у протоколі перед підписами.

Перед підписанням протоколу слідчий надає його для ознайомлення присутнім під час обшуку. На прохання присутніх, а також за умови відмови їх ознайомлюватися з протоколом слідчий зачитує вголос зміст цього процесуального документа.

Після ознайомлення протокол підписують слідчий та всі учасники обшуку і присутні особи.

Наслідки відмови або неможливості підписання протоколу регламентуються ч. 5, 6 ст. 104 КПК України.

Якщо особа через фізичні вади або з інших причин не може особисто підписати протокол, то ознайомлення такої особи з протоколом здійснюється у присутності її захисника (законного представника), який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою.

Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається у протоколі. Такій особі надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу. Факт відмови особи від підписання протоколу, а також факт надання письмових пояснень особи щодо причин такої відмови засвідчується підписом її захисника (законного представника), а в разі його відсутності — понятих.

До протоколу обшуку відповідно до ч. 9 ст. 236 КПК України обов'язково додається опис вилучених документів та тимчасово

вилучених речей (за наявності), який за своїм процесуальним значенням є додатком до протоколу (п. 4 ч. 1 ст. 105 КПК України). Опис складається і підписується слідчим, який проводив обшук.

Вилучені предмети і документи пакуються у спосіб, що унеможливує доступ до них та зміну їх властивостей. Для цього використовуються сейф-пакети, поліетиленові пакети для сміття великого об'єму (якщо вилучені речі не вміщуються в сейф-пакети, наприклад системний блок персонального комп'ютера), картонні коробки (ящики), паперові конверти (якщо вилучені речі можуть бути зіпсовані без доступу повітря, наприклад змиви крові, сліди біологічного походження тощо). Поліетиленові пакети зав'язуються ниткою, на кінцях якої наклеюється бирка з печаткою органу досудового розслідування. На картонні коробки (ящики), паперові конверти також наклеюються бирки, щоб унеможливити доступ до них без розірвання таких бирок. За необхідності використовується липка стрічка (скотч).

На сейф-пакетах/бирках робляться відповідні написи із зазначенням вмісту кожного пакету, найменування процесуальної дії, місця, дати та часу її проведення, підписів володільця приміщення, слідчих, понятих, адвоката/захисника, інших учасників.

Протокол та опис вилучених документів та тимчасово вилучених речей складаються у 2 примірниках. Слідчий та всі учасники обшуку підписують обидва примірники протоколу, незалежно від способу виготовлення другого примірника (за допомогою принтера чи копіювального паперу).

Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) вручається особі, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності — повнолітньому членові її сім'ї або його представникові. У разі проведення обшуку за відсутності володільця приміщення та інших осіб другий примірник протоколу залишається на видному місці разом із копією ухвали слідчого судді про надання дозволу на обшук.

Відповідно до ч. 2 ст. 104, ч. 3 ст. 107 КПК України запис, здійснений за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів під час проведення слідчим, прокурором обшуку, є невід'ємним додатком до протоколу. У матеріалах кримінального провадження зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо.

На останньому етапі обшуку адвокатові необхідно:

1. Уважно ознайомитися з текстом протоколу обшуку, пересвідчитися в тому, що зміст відповідає ходу і результатам процесуальної дії. Слід звернути увагу на те, щоб у протоколі були зазначені всі присутні під час проведення слідчої (розшукової) дії особи. Нерідко слідчі не зазначають у протоколі осіб, які допомагають їм у проведенні обшуку (оперативних працівників, працівників силових підрозділів, які забезпечують особисту безпеку слідчих тощо). Також слід переконатися, щоб слідчий зазначив час початку та закінчення обшуку (після цього часу проводити пошукові дії вже не можна, оскільки слідча (розшукова) дія закінчилася, а на підставі ухвали слідчого судді проводити обшук можна лише один раз).

2. Перевірити факт зазначення у протоколі індивідуальних ознак технічного носія інформації (карти пам'яті, оптичного диску), на якому збережено відеозапис обшуку. Як уже зазначалося, оригінальний примірник технічного носія інформації є невід'ємним додатком до протоколу. Тобто без нього протокол не є допустимим джерелом доказів. Разом із цим слідчі не завжди відповідально відносяться до його зберігання. За браком карт пам'яті використовують їх неодноразово, зберігаючи лише копії відеофайлів на оптичних дисках.

3. У разі виявлення невідповідності змісту протоколу тому, що відбувалося під час обшуку, вимагати від слідчого внести до тексту відповідні корективи. Якщо останній відмовляється це зробити — адвокатові слід особисто в протоколі докладно викласти суть виявлених невідповідностей. Якщо в протоколі недостатньо для цього місця, то зазначити в ньому, що зауваження будуть подані окремим документом.

4. Особливу увагу слід зосередити на тому, щоб слідчий докладно описав усі предмети та документи, які він вилучає. Якщо вилучаються документи, то слід наполягати на тому, щоб в описі були зазначені реквізити кожного вилученого документа. Це важливо, оскільки неподобними є випадки, коли шляхом проведення обшуків та вилучення фінансових документів правоохоронні органи намагаються «тиснути на бізнес». Без зазначення реквізитів кожного документа слідчий зможе вилучити досить великий масив документації, частина з якого зовсім не стосується досудового розслідування в кримінальному провадженні. При вилученні речей необхідно вимагати внесення індивідуальних ознак кожної речі (найменування, зовнішнього вигляду, інвентарного або серійного номера, наявності або відсутності пошкоджень тощо).

Зазвичай слідчий та інші особи, які здійснюють обшук, діють в умовах обмеженого часу. Тому в тривалому складанні протоколу вони не зацікавлені. Поняті також починають висловлювати своє «обурення» багаточасовим знаходженням в обшукуваному приміщенні. Тобто чим більше часу буде витрачено на складання протоколу, тим менше предметів та документів (особливо тих, які не належать до розслідуваного злочину) буде вилучено.

5. У протоколі обов'язково необхідно відобразити всі порушення вимог закону, які мали місце.

6. Особі, в приміщенні якої здійснювався обшук, та адвокатів слід підписати кожну сторінку протоколу та одразу після закінчення тексту для уникнення можливостей внесення додаткової інформації після проведення слідчої (розшукової) дії.

7. Захисникові за допомогою відеозапису та фотозйомки також слід зафіксувати вигляд предметів та документів, які вилучаються, в упакованому вигляді.

8. Пересвідчитися в отриманні копії протоколу обшуку разом із даним до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей (за наявності) особою, у якої проведено обшук, а в разі її відсутності — повнолітнім членом його сім'ї або представником. На копії протоколу повинні бути оригінальні підписи всіх учасників слідчої (розшукової) дії незалежно від способу її виготовлення (за допомогою копіювального паперу, принтера чи дублювання тексту власноручно).

РОЗДІЛ 6

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОБШУКУ ЩОДО ОКРЕМОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

6.1. Проведення обшуку в житлі чи іншому володінні адвоката

Згідно із ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Таким чином, фізична особа набуває статус адвоката з моменту отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та втрачає його з дня анулювання цього свідоцтва.

Рада адвокатів України забезпечує ведення Єдиного реєстру адвокатів України (далі — ЄРАУ) з метою збирання, зберігання, обліку та надання достовірної інформації про чисельність і персональний склад адвокатів України, адвокатів іноземних держав, які набули права на заняття адвокатською діяльністю в Україні, про обрані адвокатами організаційні форми адвокатської діяльності.

ЄРАУ доступний за посиланням: URL: eгау.unba.org.ua/. Пошук в реєстрі здійснюється як за прізвищем, ім'ям, по батькові особи, так і за іншими критеріями (номерами телефону, свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, назвою адвокатського бюро чи об'єднання, робочою адресою адвоката та ін.).

Відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» проведення стосовно адвоката оперативно-розшукових заходів чи слідчих дій, що можуть проводитися виключно з дозволу суду, здійснюється на підставі судового рішення, ухваленого

за клопотанням Генерального прокурора, його заступників, прокурора Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя.

Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону. Для забезпечення його участі службова особа, яка буде проводити відповідну слідчу дію чи застосовувати захід забезпечення кримінального провадження, завчасно повідомляє про це раду адвокатів регіону за місцем проведення такої процесуальної дії.

З метою забезпечення дотримання законодавчих вимог щодо адвокатської таємниці під час проведення зазначених процесуальних дій представнику ради адвокатів регіону надається право ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення процесуальних дій, що зазначаються у протоколі.

Неявка представника ради адвокатів регіону за умови завчасного повідомлення ради адвокатів регіону не перешкоджає проведенню відповідної процесуальної дії.

Слід зазначити, що відомості, які підлягають внесенню до ЄРАУ, повинні включатися до нього не пізніше дня, наступного за днем отримання радою адвокатів регіону відповідної інформації. Проте непоодинокими є випадки, коли деякі ради адвокатів регіонів суттєво порушують цей термін, реєструючи осіб, які отримали свідцтво про право на заняття адвокатською діяльністю, протягом місяця, а іноді й більше, з дня отримання відповідної заяви особи. Разом з цим, згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», особа набуває статус адвоката саме з моменту отримання нею свідцтва про право на заняття адвокатською діяльністю, а не внесення щодо неї відомостей до ЄРАУ. Проведення обшуку в житлі чи іншому володінні такого адвоката без дотримання гарантій, передбачених ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», є порушенням закону.

Разом з цим, слідчі іноді знаходять вихід із цієї ситуації наступним чином. Так, вони зупиняють проведення обшуку після повідомлення особою, в житлі чи приміщенні якої проводиться слідча дія, про те, що вона є адвокатом та пред'явлення нею свідцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Після цього викликають представника ради адвокатів регіону та вживають заходів щодо прибуття його на місце обшуку в найкоротший строк. Фіксують на відеозапис пояснення адво-

ката та представника ради адвокатів регіону про причини своєчасного невнесення відомостей про адвоката до ЄРАУ. Далі розпочинають обшук в присутності представника ради адвокатів регіону без ухвали слідчого судді на підставі ч. 3 ст. 233 КПК України, розцінюючи цю ситуацію як невідкладний випадок, пов'язаний із врятуванням майна (речових доказів, документів тощо). Після проведення такого обшуку невідкладно здійснюється ініціювання звернення прокурора відповідного рівня (Генерального прокурора, його заступника або керівника регіональної прокуратури) до слідчого судді з клопотанням про проведення обшуку.

Така практика визнана обґрунтованою, наприклад, в ухвалі слідчого судді Вишого антикорупційного суду від 30.10.2019 (провадження № 1-кс/991/1782/19), якою детективам Національного бюро надано дозвіл на проведений 28.10.2019 невідкладний обшук у житлі адвоката С., відомості про якого відсутні в ЄРАУ через неподання самим С. відповідної заяви до Ради адвокатів регіону після отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю.

Незважаючи на сумнівність такої позиції ВАКС, оскільки п. 3 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» винятків не передбачено, радимо адвокатам своєчасно звертатися до відповідних Рад для внесення відомостей до ЄРАУ.

При проведенні обшуку слід враховувати, що частиною 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що у разі проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката слідчий суддя, суд у своєму рішенні в обов'язковому порядку зазначає перелік речей, документів, що планується відшукати, виявити чи вилучити під час проведення слідчої дії чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження, а також враховує вимоги пунктів 2 – 4 частини першої цієї статті.

Частиною 2 ст. 168 КПК України передбачено, що тимчасове вилучення майна може здійснюватися також під час обшуку, огляду.

Тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку для вивчення фізичних властивостей, які мають значення для кримінального провадження, здійснюється лише у разі, якщо вони безпосередньо зазначені в ухвалі суду.

Забороняється тимчасове вилучення електронних інформаційних систем або їх частин, мобільних терміналів систем зв'язку, крім випадків, коли їх надання разом з інформацією, що на них міститься, є необхідною умовою проведення експертного дослідження, або якщо такі об'єкти отримані в результаті кримінального правопорушення чи є засобом або знаряддям його вчинення, а також якщо доступ до них обмежується їх власником, володільцем або утримувачем чи пов'язаний з подоланням системи логічного захисту.

У разі необхідності слідчий чи прокурор здійснює копіювання інформації, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, телекомунікаційних системах, інформаційно-телекомунікаційних системах, їх невід'ємних частинах. Копіювання такої інформації здійснюється із залученням спеціаліста.

Згідно з пунктами 62, 63 рішення у справі «Головань проти України» від 05.07.2012 (*Golovan v. Ukraine*, заява № 41716/06) Суд повторює, що переслідування представників юридичної професії – це удар в саме серце системи Конвенції (див. *Elci and Others v. Turkey*, nos. 23145/93 and 25091/94, § 669, 13 November 2003). Посягання на професійну таємницю може мати наслідки для належного здійснення правосуддя і, отже, завдати шкоди правам, гарантованим статтею 6 Конвенції (*Niemietz*, згадане вище, § 37). Тому обшуки в приміщеннях адвокатів повинні особливо суворо контролюватися. Відповідні гарантії, такі як наявність і ефективна участь незалежних спостерігачів, завжди повинні бути доступні в ході обшуку в офісі адвоката, задля впевненості в тому, що матеріали, які підпадають під законний професійний привілей, не будуть вилучені (див. *Andrii and Other*, згадане вище, §§ 43 and 44, 24 July 2008; і *Aleksanyan v. Russia*, no. 46468/06, § 214, 22 December 2008). Спостерігачі повинні бути наділені необхідними повноваженнями, щоб мати можливість запобігти в процесі обшуку будь-якому можливому втручання в професійну таємницю адвоката (див., наприклад, *Wieser and Bicos Beteiligungen GmbH*, згадане вище, § 62).

Крім того, в п. 37 рішення «Німітц проти Німеччини» від 16.12.1992 (*Niemietz v. Germany*, заява № 13710/88) ЄСПЛ зазначив, беручи до уваги природу розглянутих матеріалів, очевидно, що обшук зазіхав на професійну таємницю в тій мірі, яка не відповідає даним обставинам; у зв'язку з цим необхідно нагадати, що посягання на професійну таємницю адвоката може мати наслідки при здійсненні правосуддя і тим самим

порушувати права, гарантовані ст. 6 Конвенції. На додаток до цього, супутній розголос міг мати негативний вплив на професійну репутацію заявника в очах як його клієнтів, так і громадськості в цілому.

У п. 46 рішення ЄСПЛ у справі «Смирнов проти Російської Федерації» від 07.06.2007 (Smirnov v. Russia, заява № 71362/01) зазначається, що Європейський Суд зауважує, що самому заявникові не було пред'явлено звинувачення у скоєнні будь-якого злочину або протизаконної діяльності, не був він і підозрюваним у кримінальній справі. З іншого боку, заявник надав документи, які показують, що він в різний час представляв інтереси чотирьох осіб у кримінальній справі № 7806, у зв'язку з якою було видано постанову про проведення обшуку. За цих обставин Суд висловлює особливу стурбованість з приводу того, що, коли була видана постанова про проведення обшуку в квартирі заявника, не було вжито жодних заходів щодо забезпечення конфіденційності матеріалів, захищених адвокатською таємницею.

У п.п. 48 — 49 вказаного рішення зазначено, що з урахуванням характеру матеріалів, які були оглянуті і вилучені, Суд знаходить, що обшук зазіхнув на адвокатську таємницю в такій мірі, яка була непропорційною будь-якій законній меті, переслідуваній обшуком і вилученням. Суд знову підтверджує у зв'язку з цим, що в тих випадках, коли мова йде про адвоката, посягання на адвокатську таємницю може мати негативні наслідки для належного здійснення правосуддя і тим самим — для прав, гарантованих ст. 6 Конвенції (див. згадувану вище постанову ЄСПЛ у справі «Німітц проти Німеччини», с. 35-36, § 37).

Підсумовуючи зазначене, Європейський Суд вважає, що обшук, проведений без важливих і достатніх підстав і за відсутності гарантій проти порушення адвокатської таємниці на квартирі заявника, який не був звинувачений у вчиненні будь-якого злочину, але представляв інтереси обвинувачених у тій же кримінальній справі, не є необхідним у демократичному суспільстві». Тому у справі владою держави-відповідача було допущено порушення вимог ст. 8 Конвенції.

Окрім того, ЄСПЛ у пп. 41 — 45 рішення «Андре та інші проти Франції» від 24.07.2008 (Andr y and another v. France, заява № 18603/03) вважає, що обшуки та вилучення в приміщенні адвоката, безперечно, порушують професійну таємницю, що є основою відносин довіри між адвокатом та його клієнтом. Крім того, охорона професійної таємниці, зокрема, є наслідком дії права клієнта адвоката не обвинувачувати себе, що припускає прагнення влади довести свою справу,

не вдаючись до доказів, отриманих методами примусу чи пригнічення волі обвинуваченого.

Відповідно, хоча внутрішнє законодавство може передбачати обшуки адвокатів, важливо, щоб такі обшуки супроводжувалися особливими гарантіями. Так само Конвенція не забороняє покладання на адвокатів певних зобов'язань, які можуть стосуватися їх відносин зі своїми клієнтами. Це стосується, зокрема, тих ситуацій, де виявляються достовірні докази участі адвоката у правопорушенні або у зв'язку із зусиллями по боротьбі з певними практиками. Однак, у зв'язку з цим, життєво важливо забезпечити істотне обґрунтування для таких заходів, оскільки адвокати відіграють життєво важливу роль у здійсненні правосуддя.

Присутність голови адвокатури Асоціації та його конкретні заперечення були недостатніми для запобігання фактичній перевірці всіх документів на практиці або їх вилучення.

З огляду на викладене слід зазначити, що ухвала слідчого судді, якою надано дозвіл на обшук у житлі чи за місцем здійснення професійної діяльності адвоката, містить вичерпний перелік речей та документів, які планується відшукати, виявити чи вилучити та під час обшуку у адвоката. **До останнього не може бути застосовано інститут тимчасового вилучення майна.**

Як у теорії, так і у правозастосовній діяльності досить актуальним є питання щодо розповсюдження гарантій адвокатської діяльності на осіб, право на заняття адвокатською діяльністю яких зупинено з підстав, передбачених ч. 1 ст. 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність». Непоодинокими є випадки, коли здійснюється обшук у державного службовця, судді, працівника правоохоронного органу та ін., які у минулому займалися адвокатською діяльністю, але подали до відповідної ради адвокатів заяву про зупинення права на заняття адвокатською діяльністю у зв'язку з новим працевлаштуванням. При цьому свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю та посвідчення адвоката в них залишаються на руках.

Як вже раніше зазначалося, згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, встановлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Право на заняття адвокатською діяльністю припиняється шляхом анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю в порядку, передбаченому ст. 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

У рішенні Ради адвокатів України від 24.10.2014 р. № 132 «Про затвердження роз'яснення щодо права адвоката, діяльність якого зупинена відповідно до пункту першого частини першої статті 31 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», бути учасником адвокатського об'єднання», зазначається, що у разі зупинення адвокатом права на заняття адвокатською діяльністю відповідно до пункту першого частини першої (подання адвокатом заяви про зупинення адвокатської діяльності) статті 31 Закону, такий адвокат не має права її здійснювати, проте він не позбавлений статусу адвоката та на нього поширюються гарантії адвокатської діяльності, передбачені чинним законодавством України.

У рішенні Ради адвокатів України від 26.02.2016 р. № 74 «Про затвердження роз'яснення щодо гарантій адвокатської діяльності та окремих умов дисциплінарної відповідальності» наведено аналогічну позицію: «Відповідно до положень статей 6, 17, 32 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Порядку ведення ЄРАУ, фізична особа має статус адвоката з часу отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю і внесення відомостей про неї до ЄРАУ та до моменту припинення права на заняття адвокатською діяльністю і внесення про це відповідних відомостей до ЄРАУ».

Такі ж самі висновки містяться і у рішенні Ради адвокатів України від 10.06.2016 р. № 126 «Про затвердження роз'яснення щодо можливості притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності під час зупинення його права на заняття адвокатською діяльністю», де також вказується, що зупинення права на заняття адвокатською діяльністю не позбавляє особу статусу адвоката.

Отже проведення обшуку у адвоката, право на здійснення адвокатської діяльності якого зупинене, здійснюється з урахуванням вимог ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність».

Окремо слід вказати на проблему вилучення документів під час обшуку житла чи іншого володіння адвоката. Відповідно до п. 4 ч. 1 зазначеної вище норми, забороняється проведення огляду, розголошення, вилучення чи вилучення документів, пов'язаних із здійсненням

адвокатської діяльності, оскільки вони становлять адвокатську таємницю. Адвокатською таємницею є будь-яка інформація, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених Законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності.

Для запобігання вилученню документів, що містять адвокатську таємницю, рекомендовано зберігати адвокатські досьє у відповідних папках, які видаються Радами адвокатів регіонів, використовувати відповідні наліпки на комп'ютерну техніку, сейфи із написом «адвокатська таємниця».

6.2. Проведення обшуку жилого чи службового приміщення народного депутата України

Народний депутат України (далі — народний депутат) — обраний відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України.

Повноваження народного депутата починаються після складення ним присяги на вірність Україні перед Верховною Радою України з моменту скріплення присяги особистим підписом під її текстом.

Повноваження народного депутата припиняються з моменту відкриття першого засідання Верховної Ради України нового скликання.

Відповідно до ч. 2 ст. 48² КПК України, клопотання про дозвіл на затримання, обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, обшук, порушення таємниці листуван-

ня, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, а також про застосування інших заходів, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи народного депутата України, розгляд яких віднесено до повноважень слідчого судді, мають бути погоджені Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора).

Розгляд таких клопотань, крім застосування негласних слідчих (розшукових) дій, здійснюється слідчим суддею, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо злочинів, віднесених до підсудності Вищого антикорупційного суду, — слідчим суддею Вищого антикорупційного суду.

Статус народного депутата України не розповсюджується на депутатів сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної рад (депутатів місцевих рад).

Перелік народних депутатів України доступний за посиланням: URL: w1.c1.rada.gov.ua/pls/site2/p_deputat_list. На вебсторінці зазначені контактні дані народного обранця (номер міського телефону, електронна пошта), а також П. І. Б. його помічників, які працюють за трудовим договором та на громадських засадах.

Народний депутат на строк виконання депутатських повноважень забезпечується окремим технічно обладнаним службовим кабінетом у приміщеннях Верховної Ради України з розташуванням у ньому постійного робочого місця його помічника-консультанта.

Народному депутату, обраному в одномандатному виборчому окрузі, на строк виконання його депутатських повноважень місцеві органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, в управлінні яких знаходиться відповідно державна власність чи комунальна власність територіальної громади на території відповідного виборчого округу, зобов'язані надати окреме технічно обладнане службове приміщення з розташуванням у ньому постійного робочого місця помічника-консультанта народного депутата.

Народному депутату, обраному в багатомандатному загальнодержавному виборчому окрузі, місцеві органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування, в управлінні яких знаходиться відповідно державна власність чи комунальна власність територіальної громади, надають окреме технічно обладнане службове приміщення в обласному центрі або (за заявою народного депутата) в районах, містах

області, яка закріплена за народним депутатом депутатською фракцією (групою), з розташуванням у ньому постійного робочого місця помічника-консультанта народного депутата.

Проведення обшуку в таких приміщеннях може здійснюватися тільки на підставі ухвали слідчого судді, ухваленої на підставі клопотання, погодженого Генеральним прокурором (особою, що виконує обов'язки Генерального прокурора).

6.3. Проведення обшуку робочого місця нотаріуса (нотаріальної контори)

Певні юридичні особливості має проведення обшуку робочого місця (контори) нотаріуса.

Так, відповідно до ч. 3, 4 ст. 8¹ Закону України «Про нотаріат», обшук, виїмка, огляд робочого місця (контори) провадяться на підставі та в порядку, встановленому законом. Вилучення (виїмка) реєстрів нотаріальних дій та документів, що передані нотаріусу на зберігання в порядку, передбаченому цим Законом, а також печатки нотаріуса не допускається. Такі реєстри нотаріальних дій, документи чи печатка нотаріуса можуть бути надані суду за мотивованою постановою суду тільки для огляду і повинні бути повернуті судом негайно після огляду.

Таким чином, реєстри нотаріальних дій, документи, що передані нотаріусу на зберігання, в порядку, передбаченому ст. 96 Закону України «Про нотаріат», а також печатка нотаріуса взагалі не підлягають вилученню під час обшуку за жодних обставин.

ДОДАТОК

Зразок зауважень адвоката до протоколу обшуку (з переліком найбільш поширених порушень вимог законодавства)

Додаток № 1
до протоколу обшуку
від «____» _____ 202__ року
у кримінальному провадженні
№ _____

**Зауваження адвоката _____
до протоколу обшуку**

— Слідчим (прокурором) не була надана можливість одержати правову допомогу адвоката учасникам обшуку (відповідно до ст. 59 Конституції України, ч. 3 ст. 236 КПК України).

— Обшук проводився без ухвали слідчого судді за відсутності невідкладних випадків, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, таким чином порушено вимоги ст. 30 Конституції України, ст. 13, ч. 1 ст. 233, ч. 2 ст. 234 КПК України.

— Особі, яка володіє житлом чи іншим володінням (за її відсутності — іншій присутній особі), перед початком обшуку не була пред'явлена ухвала слідчого судді про дозвіл на проведення обшуку (та/або не надана її копія) відповідно до вимог ст. 13, ч. 3 ст. 236 КПК України).

— У порушення вимог ч. 3 ст. 236 КПК обшук проведено без присутності особи, яка володіє житлом чи іншим володінням.

Остання не перебуває в розшуку та не ухиляється від органів досудового розслідування. Слідчим (прокурором) не вжито заходів щодо забезпечення участі цієї особи в проведенні цієї слідчої (розшукової) дії.

— Обшук проведено слідчим (прокурором, оперативним працівником, детективом), якому не надано дозвіл на його проведення в ухвалі слідчого судді, а отже слідчу (розшукову) дію проведено неуповноваженим суб'єктом.

— Обшук проводився оперативними співробітниками, проте доручення на них слідчим (прокурором), відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК, не були надані.

— Після складання протоколу обшуку слідчий (прокурор) продовжив пошукові заходи та вилучення майна, тобто проведено більше одного обшуку за однією ухвалою про дозвіл на проведення обшуку, чим порушено вимоги ч. 1 ст. 235 КПК України.

— В ухвалі про дозвіл на проведення обшуку не вказано строк дії ухвали, який не може перевищувати одного місяця з дня постановлення ухвали (п. 1 ч. 2 ст. 235 КПК України).

— Обшук проведено на підставі ухвали слідчого судді, строк дії якої закінчився.

— В ухвалі про дозвіл на проведення обшуку відсутні відомості про прокурора, слідчого, який подав клопотання про обшук (п. 2 ч. 2 ст. 235 КПК України).

— В ухвалі про дозвіл на проведення обшуку не вказано положення закону, на підставі якого постановлено ухвалу (п. 3 ч. 2 ст. 235 КПК України).

— В ухвалі про дозвіл на проведення обшуку відсутні відомості щодо житла чи володіння особи або частини житла чи іншого володіння особи, які мають бути піддані обшуку (п. 4 ч. 2 ст. 235 КПК України).

— В ухвалі про дозвіл на проведення обшуку відсутні відомості щодо особи, якій належить житло чи інше володіння, та особи, у фактичному володінні якої воно знаходиться (п. 5 ч. 2 ст. 235 КПК України).

— В ухвалі не зазначено особу, яка орендує приміщення, в порушення п. 5 ч. 2 ст. 235 КПК України.

— В ухвалі про дозвіл на проведення обшуку не вказано (не конкретизовано) речі, документи або осіб, для виявлення яких проводиться обшук (п. 6 ч. 2 ст. 235 КПК України).

— При здійсненні обшуку не були присутні поняті (під час всього обшуку або окремого періоду часу), відповідно до ч. 7 ст. 223 КПК України.

— Не був вручений другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово вилучених речей особі, у якої було проведено обшук (у разі її відсутності — повнолітньому члену її сім'ї або його представникові), відповідно до ч. 9 ст. 236 КПК України.

— У порушення ч. 9 ст. 236 КПК України, при проведенні обшуку на підприємстві, в установі або організації другий примірник протоколу не був вручений керівнику або представникові підприємства, установи або організації.

— У порушення ч. 9 ст. 236 КПК України замість другого примірника протоколу (оригіналу) вручили копію протоколу обшуку.

— У протоколі обшуку не містяться відомості про всіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 104 КПК України).

— Учасникам процесуальної дії не було надано можливості ознайомитись із текстом протоколу обшуку перед його підписанням (ч. 4 ст. 104 КПК України).

— Обшук проведено в нічний час (з 22 до 6 години) за відсутності обставин, які б свідчили, що затримка в його проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного, відповідно до ч. 4 ст. 223 КПК України. Згідно з ч. 2 ст. 236 КПК України обшук житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді повинен відбуватися в час, коли завдається найменша шкода звичайним заняттям особи, яка ними володіє, якщо тільки слідчий, прокурор не вважатиме, що виконання такої умови може суттєво зашкодити меті обшуку.

— Особі не надано право надати письмові пояснення стосовно відмови від підписання протоколу обшуку (ч. 6 ст. 104 «Якщо особа, яка брала участь у проведенні процесуальної дії, відмовилася підписати протокол, про це зазначається в протоколі. Такій особі

надається право дати письмові пояснення щодо причин відмови від підписання, які заносяться до протоколу»).

— Додатки до протоколу обшуку, а саме аудіо-, відеозапис процесуальної дії не були належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків, відсутній підпис адвоката на упаковках (ч. 2 – 3 ст. 105 КПК України).

— У порушення ч. 1 ст. 107 КПК України стороні захисту (підозрюваному, захиснику) не надано право безперешкодного фіксування проведення обшуку за допомогою відеозапису.

— Слідчий не задовольнив клопотання адвоката про залучення як понятого незаінтересованої особи, яку обрав адвокат. Відповідно до ст. 19 Конституції України, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Разом з цим, адвокат, згідно з ч. 1 ст. 20 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», навпаки, має право вчиняти будь-які дії, не заборонені законом, правилами адвокатської етики та договором про надання правової допомоги, необхідні для належного виконання договору про надання правової допомоги. У чинному КПК не визначено порядок обрання понятих, а тому клопотання адвоката залучити певну особу як понятого, мало б бути задоволено (ч. 7 ст. 223 КПК України).

— У порушення ч. 2 ст. 27 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвоката не було допущено до участі в обшуку на підставі усного договору із клієнтом до укладення письмового.

— В ухвалі про надання дозволу на проведення обшуку зазначено невірну адресу, номер кабінету, де проведено обшук.

— В ухвалі про надання дозволу на проведення обшуку надано дозвіл на обшук житла особи, проте відсутній дозвіл на обшук іншого володіння (сарая, гаражу, господарських будівель тощо).

— Особи, які здійснювали обшук, не представилися, не пред'явили службових посвідчень, що унеможливило з'ясування

факту того, чи проведено слідчу (розшукову) дію уповноваженою особою.

— У порушення ч. 3 ст. 223 КПК України перед проведенням обшуку слідчим (прокурором, детективом) особам, які беруть у ньому участь, не роз'яснені їх права і обов'язки, передбачені КПК України, а також відповідальність, встановлена законом.

— На прохання (заяву) адвоката (особи, у присутності якої здійснюється обшук), подане відповідно до ч. 8 ст. 236 КПК України, слідчий не перевіряв документи, які встановлюють особу понятих. Разом з цим, згідно з ч. 7 ст. 46 КПК України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх службові особи зобов'язані виконувати законні вимоги захисника.

— Під час обшуку було проігноровано п. 2 ст. 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», відповідно до якої під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, тимчасового доступу до речей і документів адвоката має бути присутній представник ради адвокатів регіону (щодо обшуку житла чи іншого володіння адвоката).

— У порушення п. 9 ст. 9 Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» копії та/або оригінали первинних документів та реєстри бухгалтерського обліку були вилучені без складання реєстру вилучених документів.

— Виконання ухвали слідчого судді, суду про проведення обшуку не було в обов'язковому порядку зафіксоване за допомогою звуко- та відеозаписувальних технічних засобів (ч. 1 ст. 107 КПК України).

— Слідчим, у порушення ч. 1 ст. 236 КПК України, не було вжито заходів для забезпечення присутності під час проведення обшуку осіб, чії права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

— У порушення вимог ч. 4 ст. 236 КПК України слідчий, прокурор не забезпечили схоронність майна, що знаходиться у житлі чи іншому володінні особи, та неможливість доступу

до нього сторонніх осіб (у разі відсутності осіб у житлі чи іншому володінні під час проведення обшуку).

— В порушення вимог ч. 5 ст. 236 КПК України обшук на підставі ухвали слідчого судді проводився в обсязі більшому, ніж необхідно для досягнення мети обшуку: з «___» год. «___» хв. до «___» год. «___» хв. «___» _____ 202__ року.

— В порушення вимог ч. 5 ст. 236 КПК України обшук осіб, які перебували в житлі чи іншому приміщенні, проводився за рішенням слідчого чи прокурора без достатніх підстав вважати, що вони переховують при собі предмети або документи, які мають значення для кримінального провадження. Обшук осіб проводився без складання відповідного протоколу слідчої (розшукової) дії.

— В порушення вимог ч. 5 ст. 236 КПК України обшук особи здійснювався в присутності осіб протилежної статі, а саме _____.

— В порушення вимог ч. 8 ст. 236 КПК України заяви осіб, у присутності яких здійснювався обшук, не були занесені до протоколу обшуку.

Цей додаток є невід'ємною частиною вищезазначеного протоколу.

Адвокат _____

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна А. С. Тактика проведення обшуку по податкових злочинах (за новим КПК України). *Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право)*. 2013. № 2 (61). С. 181–185.
2. Білоус О. В. Невідкладні випадки проникнення до житла чи іншого володіння особи у кримінальному провадженні. *Судова апеляція*. 2014. № 3 (36). С. 40–46.
3. Вегера-Іжевська І. В. Забезпечення права на недоторканність житла чи іншого володіння особи в кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук із крим. проц. : 12.00.09 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2018. 233 с.
4. Комарницька О. Б. клопотання на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи: сучасний стан та перспективи. *Судова апеляція*. 2014. № 3 (36). С. 46–55.
5. Конституція України: Основний Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр (дата звернення: 13.04.2020).
6. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. 384 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України. Прийнятий Верховною Радою України 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17 (дата звернення: 13.04.2020).
8. Науково-практичний коментар до Кримінального процесуального кодексу України : [від 13 квітня 2012 р.] / [О. А. Банчук та ін.] ; за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка ; Центр політ.-прав. реформ. Х. : Фактор, 2013. 1058 с.
9. Островська М. Практика ЄСПЛ в контексті обшуків у адвокатів. Офіційний вебсайт Національної асоціації адвокатів України. URL: unba.org.ua/publications/1730-praktika-espl-v-konteksti-obshukiv-u-advokativ.html (дата звернення: 13.04.2020).
10. Порядок здійснення слідчих (розшукових) дій із застосуванням звуко- та відеозаписувальних технічних засобів : метод. рек. / [В. В. Невгад, Р. М. Дударець, А. А. Саковський, М. П. Климчук]. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2018. 67 с.

11. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17 (дата звернення: 13.04.2020).

12. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425-XII. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12 (дата звернення: 13.04.2020).

13. Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12 (дата звернення: 13.04.2020).

14. Процесуальний порядок та тактичні особливості здійснення слідчих (розшукових) дій : наук.-метод. рек. / В. В. Кікінчук, К. Л. Бугайчук, В. О. Малярова, Т. П. Матюшкова ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ, каф. криміналістики та суд. експертології, Наук.-досл. лабораторія з пробл. протидії злочинності. Х. : ХНУВС, 2018. 101 с.

15. Справа «Андре та інші проти Франції» (заява № 18603/03) = [Case of Andre and Other v. France]: рішення Європ. Суду з прав людини від 24 липня 2008 р. URL: hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-193107&filename=CASE%20OF%20ANDR%C3%89%20AND%20ANOTHER%20v.%20FRANCE%20E2%80%93%20[Russian%20translation]%20summary%20by%20Development%20of%20Legal%20Systems%20Publ.%20Co%20.pdf (дата звернення: 13.04.2020).

16. Справа «Головань проти України» (заява № 41716/06) = [Case of Golovan v. Ukraine]: рішення Європ. Суду з прав людини від 5 липня 2012 р. URL: precedent.in.ua/2016/02/25/golovan-protyv-ukraynu/ (дата звернення: 13.04.2020).

17. Справа «Німіцц проти Німеччини» (заява № 13710/88) = [Case of Niemietz v. Germany]: рішення Європ. Суду з прав людини від 16 грудня 1992 р. URL: www.echr.ru/documents/doc/2461421/2461421.htm (дата звернення: 13.04.2020).

18. Справа «Смирнов проти Росії» (заява № 71362/01) = [Case of Smirnov v. Russia]: рішення Європ. Суду з прав людини від 7 червня 2007 р. URL: hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-100254&filename=CASE%20OF%20SMIRNOV%20v.%20RUSSIA%20-%20[Russian%20Translation].pdf (дата звернення: 13.04.2020).

19. Узагальнення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних та кримінальних справ судової практики щодо розгляду

слідчим суддею клопотань про надання дозволу на проведення обшуку житла чи іншого володіння особи / Підготовлено заступником Голови ВССУ Кравченком С. І. та начальником управління правової роботи апарату ВССУ Бабанли Р. Ш., обговорено та схвалено на нараді суддів судової палати у кримінальних справах 21 травня 2014 року та на засіданні пленуму ВССУ 17 жовтня 2014 року. URL: zakon.osmark.com.ua/ узагальнення-вссу-клопотання-про-про/ (дата звернення: 13.04.2020).

Посібник для адвокатів

Олександр Литвинчук
Максим Сорока
Ігор Колесников
Олександр Панченко
Сергій Сидоренко
Анатолій Худяков
Валентин Рибін
Ольга Головіна

ЕЛЕКТРОННІ ДОКАЗИ. ОБШУК ЧАСТИНА 1

Редактор *М. Ковтун*
Коректори: *О. Замазій, Л. Півкач,*
М. Сова, Т. Шило
Набір *М. Сова*
Комп'ютерна верстка *Є. Буданцев*

Підписано до друку 27.05.2020. Формат 60x84^{1/16}.
Ум. друк. арк. 4.65.
Друк офсетний. Тираж 10 000 прим. Зам. № 3013.

Видавничий будинок «Фактор»,
вул. Сумська, 106а, м. Харків, 61002.
Тел. (057) 76-500-76.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої
справи до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
від 15.04.2011 р., серія ДК № 4047.

Віддруковано згідно з наданим оригінал-макетом
у друкарні «Фактор-Друк»:
вул. Саратівська, 51, м. Харків, 61030.
Тел. (057) 717-53-55.

